№ 158 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 15 1907 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 15 № 158

ԵՐԵՍՈՒՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

◄ ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ►

ՄՇԱԿ

ԼՐԱԳԻՐԸ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ ԱՐԺԷ

ԵՐԿՈՒ րուբլի

Մի ամսվայ համար 1 րուբլի

ԵՂԲ. ՄԵԼԻՔ-ՄԱՐՈՒԹԵԱՆՆԵՐԻ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

Խ. և Մ. ՄԵԼԻՔ-ՄԱՐՈՒԹԵԱՆՆԵՐԻ

յայտարարում է ի գիտութ. յարգելի վաճառականների, որ Նրա

Մոսկվայի խանութում

վաճառվում են մեծ քանակութեամբ

ԳԱԼԱՆՏԵՐԷԵՑՆԻ

զանազան ապրանքներ: Գները շատ մատչելի են: Պատուէրները կատարվում են անյապաղ և ամենայն ճշտութեամբ:

Հասցէն՝ МОСКВА, Никольская улица, домъ графа Шереметьева, Торг. домъ

„Бр. Х. и М. Меликъ-Марутянцъ"

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

← ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ← → ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ →

(Ն. Կ.) ա. 15—5

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Հինգշաբթի, նոյեմբերի 15-ին

Անդամների, կանդիդատների, նրանց ընտանիքների և հիւրերի համար

Ռուսական-մալօրօսիակ. դրամատիկ. եւ օպերետօչնի артистների ընկերութիւնը

Կը ներկայացնէ

„ՆԱՏԱԼԿԱ ՊՕԼՏԱՎԿԱ"

Կոմիքական օպերա 3 գործ. հեղ. Պօտլեարեվսկու, երաժշտ. Վասիլեվի

Կարգադրիչ ընկ. Կ. Գ. Լեվիցկիյ

(առ.) 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պարտաւորութիւններ. Վերջին տեղեկութիւններ. Պետական Դումայի շուրջը. Թիւրքահայաստանի լուրեր. ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Կովկասի Փոխարքայի դիւանատան հերքումը. Տաւրիկեանից. Էջմիածնի շրջանում. Պատգամաւորութեան առիթով. Կաթողիկոսի մահվան առիթով. Պատգամաւորական խորհուրդներ Էջմիածնում, Կ. Կ. Արսենիեվ. Նաւի կողոպտվելը. Թատրոն և երաժշտութիւն. Կովկասագիտական տրնայնագործական մասնաժողովի արձանագրութիւններից. Մի վէճ քահանայացուի առիթով. Թիւրքահայ սովեալների օգտին. Ներքին լուրեր. Ռուսաստանի կեանքից. Նամակներ խմբագրութեան. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Արտաքին լուրեր. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.— Յիշողութիւններ Խրիմեանի մասին:

ՊԱՐՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Էջմիածնից վերադարձած պատգամաւորները շատ աննպաստ տպաւորութիւնների տակն հեռացել այնտեղից: Էջմիածինը ներկայացել է նրանց առաջ իբրև մի աւերակ, իբրև անմխիթար կացած մի հիմնարկութիւն:

Ճեմարանը անապահով վիճակի մէջ, վանքական սնդուկը դատարկ, վարչական գործերը քայքայված դրութեան մէջ, ընդհանուր տրամադրութիւնը տարտամ և լքեալ: Ահա տպաւորութիւնները:

Միաբանութեան և տեղակալութեան վրա պարտաւորութիւն էծան րանումանմիջապէս հոգատարութիւն վերցնել իրանց վրա և կանոնաւոր ընթացքի մէջ դնել ամեն բան, աշխատելով առաջն առնել այն քայքայման և կազմալուծութեան, որի մէջ գտնվում են կրթական և վարչական գործերը:

Ճեմարանը տնտեսական ճգնաժամի մէջ է, և եթէ օժանդակութիւններ ու նպաստներ չը գան ուրիշ տեղերից, նա ամենածանր դրութեան մէջ կընկնի և գուցէ փակվելու վտանգին ենթարկվի: Այդ զգում են բոլորը: Բայց վստահութիւնը, որ թուլացել է դէպի Էջմիածնի վարչական հեղինակութիւնը, միանգամից չէ վերականգնում: Եւ հայ հասարակութիւնը բաւական սառն կերպով է լսում այն հրաւէրը, որ անվում է ճեմարանի ապահովութեան օգտին:

Անշուշտ՝ հայ հասարակութիւնը վերջ ի վերջոյ չէ կարող թոյլ տալ, որ ճեմարանը փակվի նիւթական միջոցների պակասութեան կամ բացակայութեան պատճառով. բայց անհրաժեշտ է, որ Էջմիածնի միաբանութիւնը հոգ տանի վստահութիւն ներշնչելու դէպի ինքը այնքանով, որ գոնէ անհրաժեշտ կարիքների համար հասարակութիւնը օգնութիւն գայ Էջմիածնին:

Կրթական և տնտեսական բազմաթիւ խնդիրներ մնացել են առկախ դրութեան մէջ և Էջմիածինը նոյնիսկ ճիշտ գաղափար չունի դպրոցների թիւ և նրանց կազմի ու վիճակի մասին:

Կարգի բերել վարչական, կրթական, տնտեսական գործերը, պարզել եղած դրութիւնը՝ դա—մի պարտաւորութիւն է, որի կատարման համար հարկաւոր է միայն բարեխիղճ և գործունեայ վերաբերմունք:

Միաբանութիւնը տեղակալի հետ միասին պէտք է զգան և գիտակցեն իրանց պարտաւորութիւնը և սկսեն գործել: Նրանց վրա ծանրանում է պատասխանատւութիւն, որ իրանք խոյս տալ չեն կարող:

Եւ մենք հրաւիրում ենք նրանց ուշադրութիւնը այն պարտաւորութեան և պատասխանատւութեան վրա, որ դրել է նրանց վրա անցողական շրջանը:

Եթէ նրանք կը մոռանան, այդ չի մոռանայ մեր հասարակութիւնը:

Ա. Քալանթար

ԹԻՒՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Բաղէշէն առնուած տեղեկութեանց նայելով՝ Սուլուխի դէպքէն ի վեր հայ գիւղացիներու վիճակը անչափ ծանրացած է, որ հիւպատոսները, հակառակ իրենց սովորական անտարբերութեան, սկսած են հետաքրքրուիլ անոնցմով:

Անիրաւ տուրքերու հաւաքումը, թշուառութիւնը և գաղթումները այս անգամ հիւպատոսներու աչքերը բացած են: Անգլիոյ և Ռուսիոյ հիւպատոսները, տեսնելով թէ ապրիլը անկարելի կը դառնայ, ինը յօդուածներէ բաղկացեալ նօթա մը ուղղած են Բաղէշի վալի Թահիր Փաշային: Այս ալ խոստացած է հայ գիւղացիներուն վիճակը բարելաւել: Բայց հայերը կը հաւատան, թէ այս խոստումը միայն թուղթի վրայ պիտի մնայ:

◆ Կարինի նոր դժբաղդութիւնը հացի գնին անսահմանօրէն բարձրանալն է: Հարուստները ցորենը ամբողջ գնած են և այս պատճառաւ հացագինը կըլլայ օրէ օր:

Վալին ընկերութիւն մը կազմած է ցորեն գնելու ու ծախելու սուղ գնով: Շէրիֆ էֆէնտին և ինքը սկսան ցորեն գնել հայերէն ապառիկ, խոստանալով երբ կարենան այն ատեն վճարել (.°): Այս Շէրիֆը ընկերութեան նախագահն է. սա հիմա կը ջանայ հայերու և Թուրքերու մէջ խռովութիւն առաջ բերել, որովհետև այժմ երկու ժողովրդին մէջ յարաբերութիւնները լաւ են, և կառավարութիւնը չի հանդուրժեր այսօրինակ համաձայնութեան մը: («Իրաւունք»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՀԵՐՔՈՒՄԸ

„Тифл. Лист." թերթի նոյեմբերի 4-ի № 240-ում «Սով» վերնագրով Նոր-Բայազէտից մի «Նամակ խմբագրութեան» էր տպված, որով նամակագիր պ. Հայրապետեան, հաղորդելով որ Նոր-Բայազէտի գաւառի ազգաբնակութեան մէջ սուր սով է տիրում և որ ոչ մի օգնութիւն չէ հասցվում տեղական սովեալ գիւղացիութեան, հաստատում է, որ իբր հոկտ. 19-ին Նորադուզ գիւղում եղել են 12 սովամահութեան դէպքեր, և որ ամենայն օր գաւառի զանազան մասերում մեռնում են մի քանի հոգի:

Երևանի նահանգական իշխանութիւնից պահանջված տեղեկութիւնների համաձայն՝ պարզվեց, որ Նորադուզ գիւղում սովամահութեան 12 դէպքերի մասին հաղորդված լուրերը, իբր ժամանակին տեղական գաւառական վարչութեան ձեռքով ստուգվելուց յետոյ, սխալ երևացին. ինկապէս մեռել է այդ գիւղում մի զառամեալ ծերուկ գիւղացի. նոյնպէս իրականութեանը չէ համապատասխանում այն լուրը, թէ ամենայն օր գաւառում սովամահութեան դէպքեր են տեղի ունենում:

Ինչ վերաբերում է նրան, որ Նոր-Բայազէտի գաւառի ազգաբնակութիւնը մատակարարական կարիքի մէջ է, որի մասին իր ժամանակին Երևանի նահանգապետը հաղորդեց Կովկասի գլխաւոր իշխանութեան, այդպիսին հեռացնելու նպատակով Նորին պայծառափայլութիւն Փոխարքան դեռ անցեալ հոկտեմբերի 12-ին և լրացուցիչ կերպով սոյն նոյեմբերի 2-ին, գաղտնի խորհրդական կոմս Տիզէնհաուզէնի գրութիւնների համաձայն, միջնորդութիւններ է յարուցել ներքին գործերի մինիստրի առաջ, որ անպատճառ, անհրաժեշտօրէն պետական գանձարանից մատակարարական և սնունդի փոխատւութիւններ բաց թողնվեն Նոր-Բայազէտ քաղաքին և նրա գաւառի 22 գիւղերին 145,230 րուբլի գումարի չափև, բացի դրանից, 80,143 րուբլի փոխատւութիւն՝ հասարակական աշխատանքներ կազմակերպելու համար, աշխատանք տալու կարիքաւոր նոր-բայազէտցի քաղաքացիներին և շինականներին:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Ներկայումս Պետական Դումայի և Պետական Խորհրդի գլխաւոր խմբակների լիդերների միջև բանակցութիւններ են տեղի ունենում Դումայի և Խորհրդի մէջ մի ընդհանուր կապ սահղծելու համար, որի նպատակը պէտք է լինի կարելոյն չափ շուտով հաստատել օրէնագծերը: Հարցը պարզելու համար մտադրութիւն կայ մօտ ժամանակներս յիշեալ երկու հաստատութիւնների լիդերների միջև մասնաւոր խորհրդակցութիւն կազմելու:

◆ Պուրիշկևիչը, ընտրվելով աջակողմեանների և չափաւորների ֆրակցիայի բիւրոյի անդամ, նոյեմբերի 6-ին մի յայտարարութիւն է ներկայացրել բիւրոյին, որ նա ռուս ժողովրդի միութեան անդամների ֆրակցիայի կազմի մէջ մտնողների կողմից իր վրա դրված պարտաւորութիւններից հրաժարվում է, մինչև որ վերջնականապէս պարզվի չափաւորների և հոկտեմբերեանների ձուլման խնդիրը, որովհետև նա իր համար անհնարին է համարում լինել անդամ ռուս ժողովրդի միութեան և միևնոյն ժամանակ «բլոկ» կազմել «սահմանադրականների», այսինքն հոկտեմբերեանների հետ:

◆ Սօցիալ-դեմօկրատական խմբակը մըտադիր է կառավարութեան դեկլարացիայից անմիջապէս յետոյ հանդէս գալ քննադատելու կառավարութեան գործունէութիւնը: Խմբակը, ինչպէս անցեալ Դումայում, այժմ այլևս նոր դեկլարացիա չի ներկայացնի, և խմբակի ճառախօսներից մէկը կաշխատէ քննադատական գնահատութիւն տալ իր ճառի մէջ:

ՏԱՒՐԻԿԵԱՆ ՊԱԼԱՏԻՑ

(Սեփական թղթակցից)

Պետերբուրգ, 6 նոյեմբերի

Զուբրները շարժվեցին: Շարժվեցին, հէնց որ զգացին, որ ժողովրդի արդար ձայնը կարող է մի որևէ կերպով լսվել:

Նախագահի, նրա օգնականների և քարտուղարների ընտրութիւնից յետոյ, Պետական Դուման պէտք է ընտրէր քարտուղարի օգնականներին և դրանով լրացնէր պրեզիդիումի կազմը:

Հարցը պարզ էր. պէտք էր որոշվէր, թէ քանի օգնական պէտք է լինեն, և ապա դիմէին ընտրութեան, բայց շնորհիւ նախագահի անընդունակութեան ու միակողմանիութեան և զուբրների յանկութեան՝ ոչ մի դէպքում չը թոյլ տալ, որ պրեզիդիումի անդամների մէջ լինի որևէ մէկը, որի քաղաքական համոզմունքները աւելի ծայրայեղ են քան հոկտեմբերեաններինը, ուստի հարցը ձգձգվեց մինչև հետևեալ նիստը:

Առաջինը խօսում է Ռօդզեանկօն: Նա թէև տեղ է բռնել հոկտեմբերեանների շարքում, բայց ամբողջ իր էութեամբ սև-հարիւրեակային է և այսօր կամ վաղը նա կանցնի իր հարազատ բանակը: Ռօդզեանկօն յանուն արդարութեան առաջարկում է, որ լինեն 5 օգնականներ, բայց բոլորովին մութ է թողնում այդ հարցը, թէ ում պէտք է տալ այդ տեղերը, իսկ եթէ ապագայում պահանջ զգացվի, կարելի է աւելացնել, տեղ տալով զանազան կուսակցութիւններին:

Ռօդզեանկօյին յաջորդում է Ուվարօվը: Դա միակ պատգամաւորն է ամբողջ Դումայում, որ կրծքի ձախ կողմին կպցրած ունի սպիտակ ատրա ծաղիկ. նոյնպէս հոկտեմբերեանների կուսակցութեան է պատկանում, բայց միանգամայն դէմ է իրանց լիդերներից մէկի՝ Ռօդզեանկօյի հետ: Նա բաւականին երկար և անկապ է խօսում, վերջ ի վերջոյ պարզում է, որ ինքը կողմնակից է 8 օգնական ընտրելուն, ընդունելով իբրև պարտաւորեցուցիչ պայման, որ մէկ տեղը պէտք է տալ հոգևորականներին և մէկ տեղն էլ գիւղացիներին: Ուվարօվը առիթից օգտվում է և անճիշտ, անտեղի նկատողութիւններով պախարակում է երկրորդ Դումային, որ Կապուստինին տեղ չէին տուել, բայց նրա այդ «մերկացումները» մինչև անգամ աջակողմեանների շարքերում նշանակութիւն չեն ունենում:

Մի շարք աջակողմեաններ ծամծմում են նոյն հարցը, բայց այնպէս է դուրս գալիս, որ հոկտեմբերեանը համաձայնվում է սև-հարիւրեակային հետ և դէմ է իրանց լիդերի առաջարկին, և ընդհակառակը սև-հարիւրեակայինը համաձայնվում է ձախակողմեանի հետ: Ռօդզեանկօն մի բան է ասում, Ուվարօվը՝ մի ուրիշ բան, իսկ Կապուստինը բոլորովին նոր առաջարկ—մի խօսքով կատարեալ քաօս և կարգապահութեան բացակայութիւն. ում խելքին ինչ որ փչում է, ասում է:

Բայց ահա Երեմեվը խաղաղ բարենորոգման կուսակցութեան անունից առաջարկում է, որ չորս տեղ պէտք է տալ անպատճառ օպպօզիցիային, այսինքն կադեաների, լեհերի, մահմեդականների և ձախակողմեանների թեկնածուներին:

Մի ակնթարթում սև-հարիւրեակային կուսակցութեան անդամ Մարկովը ամբիոնի վրա է: Նրա երկար հասակը, երկար մազերը, չլոռ երկար ձեռքերը սարսափելի ազդեցութիւն են անում: Կարծես թէ գիշատիչ գազան լինի վանդակի մէջ, որը մռնչում է և ամբողջ դահլիճը դղրդեցնում: Նա ասում է, որ նրանք եկել են այստեղ իբրև անպայման իրաւունք ունեցողներ, իսկ բոլոր ձախակողմեանները հակապետական ձգտումներով են առաջնորդվում և նրանք տեղ չունեն ոչ թէ միայն պրեզիդիումի կազմի մէջ, այլ և պետական Դումայում:

Նախագահը ճառախօսին չէ արգելում շեղվել հարցից. նա բստ երևոյթին շատ գոհ է, որ վերջապէս Պետական Դումայի ամբիոնից լսվում է գործունեայ ճառ, և թեթև քմծիծաղը դէմքին քաղցր զրոյց է անում իր օգնական Վոլկօնսկու հետ:

Մարկովին յաջորդում է Պուրիշկևիչը, որը կարծես թէ կորցրել է իր հետաքրքրութիւնը, որովհետև այժմս կան այնպիսի գազաններ, ինչպէս Մարկովը, Շմիդտը և այլն, որ նա նրանց մօտ ոչինչ է: Նա բաւականին հանգիստ կերպով պատմում է ժողովականներին, որ մահմեդականները ունեն մի առած, ուր ասվում է թէ՝ կնոջը սատծին ականջ դիր և կատարիր բոլորովին ընդհակառակը. այդպէս էլ ներկայ Պետական Դուման պէտք է ականջ դնի ուշադրութեամբ ձախակողմեաններին և, ընդհակառակը, բոլորովին չը թոյլ տայ ձախակողմեաններից մէկն ու մէկը պրեզիդիումի կազմի մէջ մտնելու:

Դումայի երեք քառորդը հրճվում է, ծափահարում է, իսկ սև-հարիւրեակների գլխաւորները իրար են նայում և հիանում:

Դրանց պատասխանելու դուրս է գալիս Միլիւկովը, բայց նա աջակողմեանների արած նկատողութիւններից կորցնում է իրան և մի շարք անաջող արտախօսութիւններ անելով թողնում է ամբիոնը:

Նոյնպէս անաջող էր աշխատաւորականների պատգամաւորը, որը ցանկանում էր հերքել Մարկովի ասածները:

Մարկովը արդէն թև առած՝ նորից խօսում է, նորից յարձակվում ձախակողմեանների վրա և Դուման նորից դղրդում է ծափահարութիւններից:

Ի զուր է աշխատում աշխատաւորական պատգամաւոր Բուլատը ապացուցանել, որ Դումայում ոչ մի հակապետական պատգամաւոր չը կայ, որովհետև միայն անարխիստներն են, որ ժխտում են պետութիւնը: Բայց Նախագահը արդէն մտել է իր դերի մէջ, նա առաջարկում է Բուլատին անցնել գործի և խօսել թէ քանի հոգի ընտրել՝ 5-ը, թէ 8-ը: Բուլատը բողոքում է, թէ ինչու աջակողմեաններին կարելի է մեղադրել, իսկ իրանց թոյլ չեն տալիս պաշտպանվելու, բայց նախագահը անդրդուելի է, նա պահանջում է խօսել առարկայի մասին, այնպէս որ Բուլատը ընդհանուր աղմուկի մէջ թողնում է ամբիոնը:

Այսպիսով այդ նիստում աջակողմեանները ցոյց տուին իրանց ամբողջ ույժը և ապացուցեցին շատ շատերին, որ իրանք են Դումայի տէրերը, իսկ հոկտեմբերեանները նրանց հրամանները կատարողներն են:

Բացի դրանից պարզվեց, որ Խոմեակօվը միշտ միակողմանի է լինելու և փոքրամասնութեան ձայնը խլացնելու:

Հոկտեմբերեանները կարգապահութիւն չունեն, որովհետև հաստատ, կանգուն պրինցիպներ չունեն, այլ տատանվում են և թեքվում այն կողմը, որտեղ ույժ կայ:

Միակ նորութիւնն այդ օրվայ նիստին այն էր, որ խաղաղ բարենորոգման կուսակցութիւնը ցոյց տուեց իր կանգուն և պարզ պօզիցիան և, աւելի հաւանական է, որ նրանք աւելի ու աւելի համակրանք ձեռք կը բերեն և նրանց կողմը կանցնեն շատ անկուսակցականներ:

Օպպօզիցիան թոյլ էր. յուսանք որ նրանք կամաց-կամաց աւելի սիրտ կառնեն և ժողովրդական շահերի իսկական պաշտպաններ կը հանդիսանան։

Արսէն Քալանթար

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

(Սեփական թղթակցից)

Էջմիածին, 10 նոյեմբերի

Արդէն երկու օր է, սինօդի յատուկ որոշման համաձայն, սինօդի անդամներն ու պրօկուրօրի պաշտօնակատարը բաց են արել վեհարանը և ստուգում են հայրապետական իրերն ու գործերը։

Կաթողիկոսի դրամական քսակում գտնվել է 39 ռուբլի կանխիկ դրամ միայն։ Բայց ենթադրվում է, որ պէտք է աւելի լինէր, քանի որ հոկտեմբերի 27-ին հանգուցեալ վեհափառը Արիստակէս եպիսկ. Դաւթեանից ստացած է եղել 200 ռուբլի մէկ և 28-ին էլի 200 ռուբլի։ 1903 թւականից մինչև վերջին օրերը կաթողիկոսի արած ծախսերի մատեանները գտնված են, իսկ մուտքի մատեանները, որտեղ պէտք է յիշված լինեն սովեալների, արկածեալների և այլ նպատակներով ստացված գումարները, առայժմ չը կան և հաւանօրէն կը գտնվեն, քանի որ ցուցակագրութեան գործը դեռ ևս աւարտված չէ։ Չեն ցուցակագրված մինչև այժմ հայրապետական դիւանի գործերը ևս։ Երբ վերջանան ցուցակագրութիւնն ու ստուգութիւնը, նորից կը կնքվեն իրեղէնները։ Վեհարանի պարտքը, ինչպէս արդէն պարզվեց, հասնում է 2000 ռուբլու։ Դա, այսպէս ասած, վեհարանի տնտեսութեան վերաբերող ծախսերի գումարն է, որ պիտի վճարէ վանքը։

Մտադրութիւն կայ վեհարանը դատարկել, վերանորոգութիւն կատարել և կահկարասիները փոխել, որպէսզի հայրապետական օթեակները փոքր ինչ վայելուչ տեսք ստանան. ապա թէ ոչ վեհարանի անշքութիւնը չափազանց հիասթափեցնող տպաւորութիւն է թողնում այցելուների վրա։

Սակայն հնարաւորութիւն կունենա՞յ, արդեօք, վանքը իր ներկայ ծայրայեղ սուղ միջոցներով որևէ պատշաճաւոր վերանորոգութիւն կատարել։

Ամենաանհրաժեշտը նորեկ հայրապետին ընդունելու համար, ինչ էլ որ լինի, պէտք է անել։

Այդ անհրաժեշտութիւնը ըմբռնելի է և վանական իշխանութեան համար։ Ուրեմն պէտք է յուսալ, որ այդ ցանկութիւնը չի մնայ լոկ խօսք, այլ կիրագործվի։

*

Անցեալ թղթակցութեանս մէջ յայտնել էի, որ Էջմիածին էր եկել Գիբրալտարի լորդ եպիսկոպոս Վիլիամ Կոլլինս՝ ներկայանալու վեհափառ հայրապետին և մատուցանելու անգլիական եկեղեցու պետ Կենտըրբըրիի արքեպիսկոպոսի յանձնարարական նամակը, որի բովանդակութիւնը հետևեալն է.

Նորին Սրբութիւն Պատրիարքին Էջմիածնի Կաթողիկոսին ամենայն հայոց

Գերայարգ եղբայր.

Սոյն նամակով ցանկանում եմ ձերդ սրբութեանը յանձնարարել իմ եղբայր և բարեկամ Գիբրալտարի լորդ եպիսկոպոսին, որի առաջնորդական խնամատարութեան ներքոյ են գտնվում անգլիական սուրբ եկեղեցու բոլոր անդամները, որոնք ցրված են Եւրոպայի հարաւային մասերում և Փոքր Ասիայում։ Երբ նա հաղորդեց ինձ, որ յոյս ունի այցելութիւն տալ ձեր սրբութեանը, յարմար առիթից օգտվեցի ուղարկելու նրա միջոցով նամակս, իբրև արտայայտութիւն եղբայրական ողջոյնի և անգլիական եկեղեցու բարեացակամութեան։ Ջերմագին աղօթքով, որ մեր Աստուածային Տիրոջ օրհնութիւնը հանգչի ձերդ սրբութեան վրա,

Մնամ ձեր հաւատարիմ եղբայր և ծառայ ի Յիսուս Քրիստոս

Ռանդալ (արքեպ.) Կենտըրբըրի

Նամակը կնքված է՝ Archiepi: Totius: Primatis Sig: Randall: Davidson Cantuariensis.

*

Էջմիածին, 11 նոյեմբերի

Այսօր Գէորգեան ճեմարանի խորհրդարանում տեղի ունեցաւ տեղական զանազան անհատներից բաղկացած մի ժողով խորհրդակցելու Վաղարշապատում Բագուի կուլտուրական միութեան մասնաճիւղ բանալու կամ յիշեալ միութեանը որոշ օժանդակութիւն հասցնելու համար։

Ժողովը միաձայն նախագահ ընտրեց ճեմարանի տեսուչ Մ. Բերբերեանին, իսկ քարտուղար Ս. Տէր-Մինասեանին։

Նախագահը, բացատրելով ժողովի նպատակը, կարդաց կանոնադրութեան կարևոր կէտերը և լուսաբանեց նրանց։

Ժողովականները, կարճատև խորհրդակցութիւնից յետոյ, պատրաստակամութիւն յայտնեցին իրականացնելու միութեան գաղափարները, յարմարեցնելով նրանց տեղական պայմաններին, և ապա որոշեցին.

ա) Հիմնել Էջմիածնում Բագուի կուլտուրական միութեան մասնաճիւղ. այդ նպատակով հարկ եղած մանրամասնութիւնները ստանալու համար դիմել կենտրօնական միութեանը նամակով։

բ) Բանակցութիւնների մէջ մտնելու, ապագայի համար նոր անդամներ գտնելու և ապագայում ընդհանուր ժողով գումարելու համար ընտրել մի մասնաժողով բաղկացած հինգ հոգուց, միաժամանակ յանձնարարելով իրագեկ մարդկանց օժանդակութեամբ մանրամասն տեղեկութիւններ հաւաքել տեղային կարիքների մասին, որոնք կարևորութիւն են ներկայացնում ապագայ «հրահանգների» համար։

գ) Ի նկատի առնելով, որ վերոյիշեալ պարտականութիւնների կատարելը կարող է ուշանալ, ուստի այժմվանից իրաւունք տալ այդ նոյն յանձնաժողովին գործակցական յարաբերութիւն պահպանել կենտրօնական բիւրօյի հետ և, այդ մասին յայտնելով բիւրօյին, խնդրել պատշաճաւոր հաստատութիւն։

Այնուհետև ժողովը, անցնելով յանձնաժողովի ընտրութեանը, առաջարկված թեկնածուներից գաղտնի քուէարկութեամբ (թերթիկներով) ընտրեց յանձնաժողովի անդամներ՝ Մ. Բերբերեանին՝ 24 ձայնով, Մ. Աբեղեանին՝ 19 ձ., Ս. Տէր-Մինասեանին՝ 13 ձ., Ս. Կանայեանին՝ 12 ձ., Ս. Գեարաքեանին 12 ձ., և փոխանդամներ՝ Երուանդ վարդապետ՝ 10 ձայնով, օր. Մ. Տէր-Թովմասեան՝ 10 ձ., Ալ. Օհանջանեան՝ 9. ձ., օր. Պ. Նաւասարդեան՝ 9 ձ. և տիկին Ն. Տէր-Գրիգորեան՝ 7 ձայնով։

Դրանից յետոյ ժողովը զբաղվեց Վաղարշապատում բացվելիք փոխատու-խնայողական բանկի հարցով, որի մասին ամիսներ առաջ դիմում էր արված ուր հարկն էր և, ինչպէս խօսում են, արդէն իրականանալու մօտ է։

Այդ առիթով ժողովը որոշեց շտապեցնել, որպէսզի բանկը բացվի, գոնէ, առաջիկայ յունվարից, քանի որ ժողովրդի համար դրամական ամենաանհրաժեշտ կարիքը զգացվում է գարնանը։ Առաջարկվեց նոյնպէս շտապեցնել անդամավճարների գանձումը ու բնակարանի ընտրութիւնը՝ թոյլտուութեան դէպքում պատրաստ լինելու համար։ Խօսում են, որ պետական բանկը 10 հազար ռուբլի փոխառութիւն է խոստացել բացվելիք բանկին։

Լ. Դ.

ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ինչպէս անցեալ անգամ հաղորդեցինք, Կենտրօնական Նպաստամատոյց Յանձնաժողովի որոշմամբ կազմակերպվում է մի պատգամաւորութիւն հացի պակասութիւնից տառապող գաւառների կողմից միջնորդելու, որ իբրև փոխառութիւն նպաստ տրվի այդ գաւառների տառապող ազգաբնակութեան։ Այդ պատգամաւորութեան ներկայանալը Փոխարքային որոշված էր ամսիս 25-ին։ Սակայն վերջին օրերս պարզվեց մի հանգամանք. բանից դուրս է գալիս, որ Բագուի Նպաստամատոյց յանձնաժողովն ևս Թիֆլիսի Կենտրօնական Նպաստամատոյցից առաջ որոշած է եղել այդ պատգամաւորութեան կազմակերպութիւնը և դիմած զանազան տեղեր՝ առաջարկութեամբ պատգամաւորներ ուղարկելու, իսկ ներկայանալը Փոխարքային նշանակել է նոյեմբերի 20-ին, մոռանալով սակայն այդ բոլորի մասին տեղեկացնել Թիֆլիսի Կենտրօնական Յանձնաժողովին, որի մէջ են կենտրօնացած օգնութեան գործի ընդհանուր ղեկավարութիւնը և կարևոր տեղեկութիւնները։

Հարկաւոր ենք համարում յայտնել, ուրեմն, որ Կենտրօնական Յանձնաժողովի առաջարկն, ուղղված հեռագիրներով և նամակներով զանազան տեղեր՝ պատգամաւորներ ուղարկելու, մեկնոյնն է, ինչ է՝ կրկնութիւն է Բագուի մասնաժողովի առաջարկի, հետևաբար և լաւ կը լինէր, եթէ պատգամաւորները աշխատէին լինել Թիֆլիսում նոյեմբերի 19-ին, որովհետև գուցէ Փոխարքային ներկայանալը կատարվի 20-ին, հակառակ դէպքում կը լինի 25-ին։ Այս առիթով հաղորդում ենք, որ Նուխու գաւ. ժողովրդի կողմից պատգամաւոր է ընտրված պ. Յովսէփ Մելիք-Ջհանեան, որ ապրում է Թիֆլիսում։

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Քութայիս, 6 նոյեմբերի

Ամենայն հայոց կաթողիկոսի մահվան գույժը, որ հաղորդեց «Մշակը», խոր ցաւ ու վիշտ պատճառեց տեղիս փոքրաթիւ հայ հասարակութեան։ Ուստի որոշվեց Մծարա գիւղից քահանայ հրաւիրել և վեհափառի թաղման օրը հոգեհանգիստ կատարել, և ի նշան սուգի փակել հայ վաճառատները և արհեստանոցները՝ թէ հայերի և թէ բոլոր օտարազգիների։ Առաւօտեան ժամը 9 և կէսին, տէր-Մ. Տիրացուեանը սկսեց մաղթանքը պ. Ս. Յակոբեանի տանը։ Ներկայ էին Քութայիսի երկսեռ հասարակութիւնը՝ թէ հայ լուսաւորչականները և թէ բոլոր հայ կաթոլիկները։ Մաղթանքի վերջը տողերիս գրողը կարդաց մի ճառ վեհափառի յիշատակին և «Մշակի» «Կենսագրական տեղեկութիւններ» յօդուածը։ Հասարակութեան կողմից ցաւակցական հեռագիր ուղարկվեց Էջմիածին։

Փ. Մինասեանց

Փոթի, 10 նոյեմբերի

Փոթի երկսեռ հասարակութիւնը, նոյեմբերի 3-ին լսելով պաշտելի մեծ Հայրիկի անակնկալ մահվան լուրը, երեք օր սուգ պահեց, ապա ամսիս 6-ին հանդիսաւոր կերպով, խուռն բազմութեան ներկայութեամբ, պատարագ մատուցվեց և որից յետոյ կատարվեց հոգեհանգիստ։

Փոթի հասարակութիւնը թէև ուշ է յայտնում իր ցաւակցութիւնը, բայց և այնպէս խնդրում է իր ցաւն ու վիշտը խառնել ամբողջ հայ հասարակութեան վշտի հետ։

Ի դիմաց Փոթի հասարակութեան՝

Յովհաննէս ք. Խօջայեան

Կողբ (Ղազախի գ.), 10 նոյեմբ.

Ամսիս 6-ին կատարվեց հոգեհանգիստ ազգիս սիրեցեալ Հայրիկի յիշատակին. խօսեցին՝ գործակալ Մ. ք. Տէր-Յարութիւնեանցը և տեղիս պետական դպրոցի ուսուցիչ Բ. Յարութիւնեանցը։

Տէր-Մարտիրոսը դրուատեց Հայրիկի անզուգական, բարի, մարդասէր, անաչառ և անշահասէր լինելու մասին, իսկ պ. Բ. Յարութիւնեանը շատ ազդու, բայց հակիրճ և մատչելի լեզուով նկարագրեց Հայրիկի գործունէութեան որոշ շրջանը բուն հայրենիքում։

Եկեղեցու բակում նոյն գործակալ Տէր-Մարտիրոսի ծախքով պատրաստված էր ճոխ սեղան։ Ժողովուրդը, մտնելով և վերցնելով իր բաժինը, մախոհ, տխուր դէմքով և արտասուալից աչքերով ու «Աստուած ողորմի» կրկնելով հեռանում էր։

Օտարական

Երևան, 12 նոյեմբերի

Վեհափառ Հայրիկի մահվան առիթով տեղիս արհեստաւորները իրանց շրջանում հաւաքեցին յիսուն ռուբլի և, փոխանակ պսակ գնելու, փողը յանձնվեց տեղիս առաջնորդին անմիջապէս ուղարկելու Նոր-Բայազէտի յանձնաժողովին՝ յատկացնելու ըստ պատկանելոյն։

Ի դիմաց արհեստաւորների՝

Շմաւոն Միրզայեան, Մաթէոս Շահբազեան, Օհան Օհանեան, Մինաս Վարդանեան, Վահան, Մ. Բագրատունի

ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ *)

Էջմիածին, 7 նոյեմբերի

Անցեալ թղթակցութեանս մէջ ես յիշել էի, որ, նոյեմբերի 6-ի պատգամաւորական ընդհանուր նիստից անմիջապէս յետոյ, դժգոհ պատգամաւորների խմբակը առաջարկութիւն արաւ և ուզեց շարունակել նիստը, բայց սակաւաթիւ լինելով ստիպված եղաւ յետաձգել նիստը յաջորդ օրվան և որոշեց այդ մասին յայտնել ի գիտութիւն միւս պատգամաւորների։

Նոյեմբերի 7-ին նիստը նշանակված էր առաւօտեան ժամը 8-ին, բայց եռանդոտ պատգամաւորները հաւաքվեցին միայն ժամը 12-ին; և այն էլ ընդամենը 35 հոգի, ի թիւս որոնց մի-երկու հոգի ոչ պատգամաւորներ։

Ժողովի սակաւամարդ լինելը առիթ տուեց թեր ու դէմ խօսակցութիւնների։

Վռամեանը առաջարկում է մարդ ուղարկել հրաւիրելու բացակայող պատգամաւորներին։

Զաւարեանը տաքացած նկատում է, որ ստորութիւն կը լինի ժողովի կողմից մարդ ուղարկել բացակայ եղողներին յայտնելու. նրանք ուզում են թաղել Խրիմեանի յիշատակը յաւերժացնելու գործը։ «Մենք առանց նրանց կարող ենք յաւերժացնել»։

Բժ. Մուրադեանը նկատում է, որ ծառայի միջոցով յայտնել է Էջմիածնում գտնվող բոլոր պատգամաւորներին։ Այդ պատճառով համոզված է, որ նրանք ուղղակի չեն ուզում ներկայ լինել ժողովին։

Ժողովականները վճռում են ձեռնարկված գործը շարունակել, խնդրում են նախագահել Ահարոնեանին, բայց նա, պատճառաբանելով որ գլուխը ցաւում է, հրաժարվում է. առաջարկում են պ. Ս. Տէր-Խաչատրեանին նախագահել, իսկ Լ. Մուշեղեանին՝ լինել քարտուղար։ Այնուհետև սկսում են զբաղվել պատգամաւորական ընդհանուր ժողովի մէջ արված առաջարկների քննութեամբ։

Նախ խօսք է խնդրում Ահարոնեանը։ Նա ասում է, որ, եթէ քննելու լինենք երկկվայ առաջարկները, հարցը դարձեալ կը ձգձգվի, ուստի միանում է Յ. Արղութեանի առաջարկին՝ բանալ Հայրիկի ծննդավայրում մի միջնակարգ դպրոց՝ յիշատակը յաւերժացնելու համար, միայն թէ, աւելի գործնական դարձնելու նպատակով, կուզենար մի քիչ էլ փոքրացնել առաջարկը։

Ժողովի նախագահը առարկում է նրան. «Մենք ուզում ենք ոչ միայն յիշատակը յաւերժացնել, այլև մեր նիստերին աւելի լայն ժողովրդական բնաւորութիւն տալ»։

Յ. Արղութեան.—Գուցէ միանայի ձեր առաջարկներին, բայց ես ակամայից գալիս եմ այն եզրակացութեան, որ այդ վիթխարի գործը անիրագործելի է, ուստի կրկնում եմ Ահարոնեանի առաջարկը։ Գործնական տեսակէտից դա անհնարին է, որովհետև հասարակական հոսանքների մէջ կան հակառակ ցանկութիւններ, որոնք չեն ուզում առանձնապէս յաւերժացնել Հայրիկի յիշատակը։ Եւ այդ ձգտումը, ցանկութիւնը փաստ է։ Այդ ի նկատի ունենալով աշխատենք անել բոլէեֆ մի բան, հիմնենք Հայրիկի անունով յայտնի մի գործ։ Իմ կոնկրետ առաջարկն է հիմնել Հայրիկի ծննդավայրում մի դպրոց։

Վռամեան.—Մենք ուզեցինք առիթից օգուտ քաղել ժողովրդի համար հիմնական մի գործ կատարելու, ուստի դէմ եմ Արղութեանի առաջարկին։ Դէմ եմ և այն առաջարկներին, որոնք նպատակ ունեն ֆոնդը գործադրել ճեմարանի վրա։ Ճեմարանից դուրս են գալիս միայն մտքի արիստոկրատներ, որոնք խուսափում են գաւառներից և չեն ծառայում դպրոցներին։ Այդպիսով ճեմարանը չէ հասնում իր նպատակներին, ուստի ֆոնդը պէտք չէ կապել նրա հետ։ Մենք ուզում ենք, որ Հայրիկը իր մահից յետոյ էլ ապրի մեր մէջ։ Մենք կուզենք նրանից օգտվել, նրան շահագործել իր մահէն յետոյ ալ։ Այդ կողմից մենք հայերս շատ գործնական մարդիկ ենք։ Եւ եթէ որոշ մարդկանց մասնակցութիւնը այս գործում անհրաժեշտ էինք համարում, դա դեռ ևս ցոյց չէ տալիս, որ մենք մեր յոյսը դնում ենք որոշ մարդկանց վրա. մենք նրանց վրա յոյս չենք դնում, այլ դնում ենք միայն մեր վրա։ Սակայն դրամական օգ-

*) Տես «Մշակ» № 157.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՑԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԽՐԻՄԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

V

Հետևեալ տեսակցութիւնս Խրիմեանի հետ տեղի ունեցաւ 1891 թւականի գարնանը Երուսաղէմում, ուր նա աքսորված էր սուլթանի հրամանով, իսկ ես գնացել էի այդ աքսորավայրից նրան Եւրոպա տանելու։

Շատ հետաքրքրական է, ի հարկէ, պատմել, թէ ինչպէս և ինչ հանգամանքների մէջ ծնունդ առաւ Խրիմեանին Եւրոպա տանելու գաղափարը։

Անշուշտ յիշում են շատերը, որ 1890 թւականի յուլիսի 15-ին Պօլսում կատարված հայկական անդրանիկ ցոյցը մի անգամից ցնցեց ամբողջ հայութիւնը. ամբողջ հասարակութիւնը, նրա բոլոր խաւերը, դարաւոր քնից յանկարծակի արթնածի նըման, կատարեալ իրարանցումի մէջ էին ընկել. ոգևորութիւնը ընդհանուր էր և ամենքն էլ ինքնաբերաբար այն եզրակացութեան էին եկել, որ անհրաժեշտ է սկսված յեղափոխական գործին ույժ տալ և աւելի ընդարձակ ու ամուր հիմքերի վրա դնել նրան։

Այդ ցոյցից համարեա թէ անմիջապէս յետոյ ես Կովկաս եկայ և ուղղակի չէի ճանաչում ընդամենը մի տարի առաջ տեսածս հասարակութիւնն ու մանաւանդ երիտասարդութիւնը։ Այն մարդիկ, որոնք դեռ 1889 թւականի ամառը կատարեալ դատարկութեամբ էին անցկացնում իրանց ժամանակը, որոնք համարեա թէ ամեն երեկոյ, հաւաքվելով այս ու այն բնակարանը, սպիրիտիզմով և անեկդոտներ ասելով էին զբաղվում, այժմ (1890 թ. ամառը) բուռն յեղափոխական հովերով բռնված, առաւօտից մինչև կէս գիշեր ժողովներ էին գումարում, ծրագիրներ մշակում, այս ու այն կողմ վազվզում, կազմակերպութիւններով զբաղվում։

Հէնց ճիշտ այդ ժողովների ու իրարանցումի արդիւնքն է արդի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որի հետ պիտի միանար և Հընչակեան կուսակցութիւնը, եթէ միայն կարելի լինէր վերջնական համաձայնութեան գալ ծրագրային ու կազմակերպչական հարցերի վերաբերեալ։ Իսկ մինչ այդ վերջնական համաձայնութեան գալը, Հնչակեան կուսակցութեան կողմից բանակցութիւններ վարող ներկայացուցիչներս (Յ. Մեղաւորեան և ես) շատ սերտ ու մտերմական յարաբերութիւնների մէջ էինք գտնվում Դաշնակցութեան հիմնադիրների, մանաւանդ նրանցից մի քանիսի հետ և, հաւատացած լինելով թէ համաձայնութիւնը անպատճառ կը կայանայ, ոչ մի խտրութիւն չէինք դնում մեր և նրանց մէջ։

Ինչպէս և պէտք էր սպասել, հայկական անդրանիկ յեղափոխական շարժումը սաստիկ ազդել ու ոգևորել էր և հանգուցեալ Գ. Արծրունուն, որը իր մի բարեկամ բժշկապետի հետ (սա դեռ կենդանի է) 2 թէ 3 հազար ռուբլի փող էր հաւաքել և Դաշնակցութիւնը կազմակերպվելուց ու իմ Թիֆլիս գալուց դեռ առաջ օգնել և ճանապարհ էր դրել Կուկունեանին ու Սարկաւագին իրանց խմբով դէպի «Հայաստան»։

Բայց ինչ նշանակութիւն կարող էին ունենալ մի երկրի սկսվող յեղափոխութեան համար Կուկունեանի մի քանի տասնեակ մարդկանցից կազմված արշաւախումբը կամ մանաւանդ 2—3 հազար ռուբլիները. գործը հէնց սկզբից հաստատ ու ամուր հիմքերի վրա դնելու համար հարիւր հազարների ու միլիոնների կարիք կար։ Բայց ո՞վ կը տար այդպիսի խոշոր գումարներ, ո՞ւմ կարող էին հաւատալ խոշոր գումարներ տուող մեր հարուստները։ «Յեղափոխական գործի գլուխ կանգնածները բոլորն էլ անյայտ մարդիկ են. իսկ անուանի ու կատարեալապէս վստահութիւն վայելող մարդիկ քաշվում են բացարձակապէս գործի գլուխ կանգնել ու իրանց հեղինակաւոր ձայնը բարձրացնել»,—այսպէս էինք մտածում մենք այն ժամանակ և ամեն անգամ աչքներս դէպի Գ. Արծրունու կողմը դարձնում։

Ինչպէս յայտնի է, դրամական խնդիրների վերաբերեալ այն ժամանակներում ամենքից ամենամեծ վստահութիւն վայելող անձը Արծրունին էր. իւրաքանչիւր անգամ, երբ մի որևէ աղէտի ժամանակ նա հանգանակութեան գլուխ էր կանգնել, հանգանակութիւնը անհագին արդիւնք էր տուել։ Վերոյիշեալ թւականին էլ հարուստների շրջաններում միշտ խօսվում էր, որ եթէ Արծրունին գործի գլուխ անցնի, իբր թէ միլիոններ պիտի թափվեն։ Բայց ինչպէս կարող էր Արծրունին, շարունակելով ապրել Թիֆլիսում, յեղափոխութեան գլուխ կանգնել և յեղափոխութեան համար դրամ հաւաքել։

Ահա հէնց այդ հարցի մասին մէկ անգամ հանգուցեալ Արծրունու հետ խօսելով իր բնակարանում, ես նրան ասացի, թէ որպիսի հրաշալի բան կը լինի, եթէ նա՝ Արծրունին Եւրոպա անցնի և ազատ ու համարձակ կերպով յեղափոխութեան գլուխ կանգնի։

—Եւ յիրաւի, պ. Արծրունի, եկէք այդպիսի մի յանդուգն քայլ արէք, և գիտէք թէ որպիսի մեծ նշանակութիւն կունենայ ձեր այդ քայլը յեղափոխական գործի համար,—ասացի նրան։

—Դուք չէք հասկանում, պ. Խանազատեան, թէ որպիսի ծանր առաջարկ էք ինձ անում,—ասաց նա.—այդ նոյնն է, եթէ դուք ինձ առաջարկէիք իմ հարազատ զաւակը իմ ձեռքով սպանել։ Եւ միթէ «Մշակը» իմ զաւակը չէ. ինչպէս կարելի է այնպիսի դժուարութիւններով ու տանջանքներով այսօրվան հասցրած «Մշակս» փակեմ և արտասահման գնամ։ Բայց ինչո՞ւ այդպիսի առաջարկով դուք Խրիմեանին չէք դիմում,—աւելացրեց նա։—Այ, նա բոլորովին պարապ ու անգործ նստած է Երուսաղէմում (այդ ժամանակ—1890 թ. աշնանը—նոր էր ստացվել Խրիմեանին աքսոր ուղարկելու լուրը), թող գնայ Եւրոպա և թող գործ կատարի։ Նա աւելի մեծ անուն ունի հայութեան մէջ և աւելի մեծ վստահութիւն է վայելում, քան ես։

—Բայց կը ցանկանա՞յ արդեօք նա գնալ,—թերահաւատութեամբ հարցրի ես։

—Ախր ինչո՞ւ չը պիտի գնայ,—բարկացած շեշտով ասաց Արծրունին,—միթէ նրան աւելի հաճելի է Երուսաղէմում աքսորականի կեանք վարելը։ Յատուկ պատգամաւորութիւն ուղարկէք, թող նրան համոզի։

Ես կամաց-կամաց սկսեցի լուրջ վերաբերվել այդ հարցին։

—Բայց ո՞ր աստիճան Խրիմեանը կարող է օգտակար լինել յեղափոխական գործին,—ասացի.—ճիշտ է, նա կարող է կոչեր արձակել, խոշոր գումարներ հաւաքել, ժողովրդին ոգևորել, բայց և միևնոյն ժամանակ նա կարող է շատ բան խանգարել, ամեն խնդրի մէջ խառնվելով ու «այս բանը ըրէք, իսկ միւսը մի ընէք» ասելով։

Եւ ես նրան պատմեցի Մամբրէ վարդապետի միջոցով ցոյցից առաջ Խրիմեանի «սաս՝ թող չըլնեն»-ի մազալու պատմութիւնը, որը Արծրունուն մեծ զուարճութիւն պատճառեց։

—Այո, այդպիսի կողմեր շատ ունի Խրիմեանը,—ասաց Արծրունին մի լաւ ծիծաղելուց յետոյ։—Եղբայրս՝ Անդրէասը պատմում էր, թէ ինչպէս նա՝ Խրիմեանը Բեռլինի վեհաժողովին գնացած ժամանակ, տեսնելով որ հայկական հարցը անմիջական լուծում չը ստացաւ, երեխայի նման խռովել էր թէ վեհաժողովին մասնակցող բոլոր դիպլօմատներից և թէ գերմանական կառավարութիւնից ու չէր ուզեցել գնալ թագաժառանգի՝ ի պատիւ վեհաժողովականների տուած ճաշկերոյթին։ Եղբայրս ու Խրիմեանի հետ գնացած միւս հայ պատգամաւորները երկար բացատրութիւններից յետոյ հազիւ են կարողանում նրան հասկացնել ու համոզել, որ գերմանական թագաժառանգը ոչ մի կապ չունի վեհաժողովի հետ, որ նա, իբրև տանտէր, պարզապէս կամեցել է պատւել Բեռլին եկած օտարազգի պատգամաւոր-հիւրերին և ճաշկերոյթ է տալիս դրանց, հետևապէս հայ պատգամաւորները, այդ հրաւէրին չը գնալով, պարզապէս վիրաւորած կը լինեն գերմանական թագաժառանգին։

—Դէհ որ այդպէս է, ելէք երթանք,—ասել էր Խրիմեանը ու գնացել ճաշկերոյթին։ Խրիմեանի լաւ կողմը հէնց այն է,—շարունակեց Արծրունին,—որ նա շատ հասկացող մարդ է և լաւ շրջապատողների ազդեցութեան տակ նա կարող է շատ լաւ գործեր կատարել։

—Այդ պարագայում հէնց ես ինքս կը գնամ նրան Երուսաղէմից տանելու,—ասացի ես վճռական ձայնով.—Մանաւանդ որ նա ինձ արդէն ճանաչում է և աւելի վստահութեամբ կը վերաբերվի։

Հէնց երկրորդ օրը ես այդ միտքը յայտնեցի և հանգուցեալ Քրիստափոր Միքայէլեանին, որը նոյնպէս շատ հաւանեց և խոստացաւ ինձ համար ճանապարհածախս գտնել։

1890 թւականի դեկտեմբերի 30-ին էր, որ ես Թիֆլիսից ճանապարհ ընկայ Խրիմեանին Երուսաղէմից Եւրոպա փախցնելու դիտաւորութեամբ։

Խ.-Ազատ

(Կը շարունակվի)

նութեան տեսակէտից այն մարդիկ, որոնք կային նախորդ ժողովում, իսկ այժմ չը կան, պէտք են մեզ։ Մենք ողորմութիւն չենք ուզում այդ մարդկանցից՝ հարուստներից. ձրիակերութեան չենք ուզում սովորեցնել ժողովրդին. Հայրիկի ֆոնդը համազգային ֆոնդ է. մենք կուզենք, որ ամբողջ ազգը ժամանակցի այդ ֆոնդի կազմակերպութեան գործին, ամենքը սովորեն իրանց լուման տալ, և դրանով մենք ուզում ենք դաստիարակութիւն տալ ժողովրդին։

Լ. Դանիէլեան.—Պ. Վռամեանը շատ էր աշխատում ասել ճշմարտութիւններ, բայց պէտք է նկատել, որ ճեմարանի վերաբերմամբ ասածների մէջ որոշ ճշմարտութիւն կար միայն Թիւրքահայ ճեմարանաւարտների նկատմամբ։ Արդարև նրանք, աւարտելով ճեմարանը, ընդհանուր առմամբ չեն գնում հայկական գաւառները, կամ մնում են Պոլսում և կամ ուսուցչութիւն են անում Թիւրքիայի սահմաններից դուրս, օրինակ, Ռուսաստանում։ Պատճառները շատ պարզ են. նրանք հնարաւորութիւն չունեն գնալու հայկական գաւառները։ Ինչ վերաբերում է Ռուսաստանի ճեմարանաւարտներին, պէտք է խոստովանել, որ մեր դպրոցներում ամենախոշոր տեղը բռնում են նրանք. նրանք ծառայել են մեր գաւառական դպրոցներին առաջներում, ծառայում են և այժմ ու չեն խորշում գիւղերից, որովհետև իրանք էլ գիւղի զաւակներ են։ Իսկ եթէ դպրոցական գործից հեռու մնացածներ էլ կան, դրա պատճառը դպրոցների փակումն էր և հացի խնդիրը, որ նրանց ստիպեց գործունէութեան այլ ասպարէզ փնտռել. այդ հանգամանքը ի հարկէ սառեցրեց նրանց դպրոցից։ Այդպիսով ճեմարանը ծառայել է իր նպատակներին, օգտակար է եղել և օգտակար էլ կը լինի, եթէ հնարաւորութիւն տրվի գոյութիւնը շարունակելու։ Գալով պ. Վռամեանի այն հարցին՝ թէ մենք ողորմութիւն չենք ուզում, պէտք է ասել, որ նա հակասում է իրան։ Թող ներվի ինձ նկատել, որ Հայրիկի անունով հիմնվող ուսուցչանոցն էլ ժողովրդին կը սովորեցնի ողորմութեան, ձրիակերութեան։ Ես, գոնէ, կարծում եմ, որ այդ ուսուցչանոցներում կամ այդ ֆոնդով հիմնվող դպրոցներում ուսումը ձրի է տրվելու։ Ես միայն այդ կուզէի ասել։

Ոմանք նստած տեղից նկատում են, որ դա ողորմութիւն չէ։

Ա. Բաբախանեան.—Հապա ողորմութիւն չէ, ձրիակերութեան վարժեցնել չէ, ինչ է։ Այդ էլ միևնոյն բանն է։ Որովհետև այստեղ ակնարկներ են լինում, թէ անցեալ ժողովը ուզեց թաղել հայրիկեան ֆոնդը, ես չեմ կարող չը նկատել, որ դա սխալ է։ Եթէ նախորդ ժողովում չանցան առաջարկները, պատճառն այն էր, որ անցանք մանրամասնութիւնների։ Այդ հանգամանքը տարաձայնութիւն առաջ բերեց և առաջարկներից ոչ մէկն էլ, ի հարկէ, չանցաւ։ Այդպիսով հարցի անաջողութեան գլխաւոր պատճառը ժամանաւորեն էր։ Հարցը պէտք է դնել կոնկրետ ձևով, թէ Հայրիկի անունը դպրոցական ֆոնդ է հիմնվում, իսկ մանրամասնութիւնները թողնել ուրիշ պատգամաւորական ժողովի լուծման։ Սխալ են այստեղ արված ակնարկները. Խրիմեանի յիշատակը յաւերժացնելու գործին հակառակողներ չը կան։

Լ. Մուշեղեան.—Այդպիսի մի խոշոր առաջարկ պէտք է դնել ամբողջ հասարակութեան կամ նրա լիազօրութիւնը ստացած պատգամաւորական ժողովում, այլ ոչ այսպիսի մի փոքրիկ, սահմանափակ ժողովում։

Զաւարեան (Վրդովված ու ջղային շեշտով).—Այստեղ կային մարդիկ, որոնք պատկանում են ուրիշ ուղղութեան, որոնք Հայրիկի ամբողջ առաւելութիւնը տեսնում են իր հրապարակախօսական «Վանգոյժի» մէջ միայն։ Կային և այնպիսիները, որոնք նրա կաթողիկոսութիւնը համեմատում են «փափերի» հետ և այլն։ Այդպիսիները, անշուշտ, հակառակ են նրա յաւերժացման գործին։

Նախագահ.—Թողէք ձեր այդ ակնարկները։ Չը կան հակառակվողներ։

Զաւարեանը շարունակում է պաշտպանել դարձեալ իր առաջարկը, բայց նա զանազան փոփոխութիւններ ու կոմպրոմիսներ է մտցնում և ձևակերպում է այսպէս.

1) Հիմնել հայրիկեան դպրոցական ֆոնդ, որը ծառայելու է ժողովրդի լայն խաւերի ամենակարևորագոյն, հասունացած դպրոցական կարիքներին։

2) Այդ ֆոնդի միջոցներով նախ և առաջ հիմնել տարրական գիւղական դպրոցների համար ուսուցչանոցներ։

Նախ քուէարկվում է Զաւարեանի առաջարկի առաջին մասը, որ ընդհանուր սկզբունքային բնաւորութիւն է կրում, և միաձայն ընդունվում է։

Այնուհետև ֆոնդի գործադրութեան միջոցների մասին եղած առաջարկները ենթարկվում են քուէարկութեան։

Նախագահը քուէարկում է 1) Յ. Արղութեանի առաջարկը՝ Վասպուրականում հիմնել կրթական հաստատութիւն։ Չէ ընդունվում։

2) Բագէն վարդապետի առաջարկը, գիւղատնտեսական դպրոց բանալ, նոյնպէս մերժվում է։

Մերժվում է և այն առաջարկը, որ ֆոնդը ծառայի ճեմարանին։

Զաւարեանի առաջարկի երկրորդ մասը՝ տարրական գիւղական դպրոցների ուսուցիչներ պատրաստելու համար ուսուցչանոցներ բանալ, ընդունվում է 37 ձայնով։ Այդ ժամանակ պատգամաւորներից մի քանիսը աւելացել էին։ Այդպիսով ընդհանուր թիւը ներկայ եղողների 44-ի էր հասել, որոնցից 2-ը դէմ էին, իսկ 5-ը ձեռնպահ մնացին։

Յետոյ Նախագահը իր կողմից անում է նոր առաջարկ, այն է՝ որ ֆոնդը ծառայի նախ և առաջ տարրական ժողովրդական դպրոցներին, անմիջապէս բանալ դպրոցներ այն տեղերում, որտեղ պահանջ կը լինի։

Այդ առաջարկը նոր վիճաբանութիւնների առիթ է տալիս։

Զաւարեանը նկատում է, որ դպրոցներ շատ ունենք, բայց ուսուցիչներ չը կան, անպատրաստ են։

Առաքել Բաբախանեանը առարկում է նրան, որ, ընդհակառակը, ուսուցիչներ ունենք, և նրանք բաւարարութիւն տալիս են պահանջներին, բայց դպրոցներ չունենք։ Հարկաւոր են նախ դպրոցներ, ապա ուսուցիչներ։

Զաւարեան (Նստած տեղից).—Ունենք 1400 դպրոցներ։

Զաւարեանը, վերջապէս, ոտքի է կանգնում և նկատում է նախագահին, որ վիճաբանութիւնները ձգձգվում են, պէտք է վերջ տալ և քուէարկել առաջարկը։

Նախագահի այդ առաջարկն էլ չէ անցնում. հակառակ են 30 հոգի։

Այնուհետև Զաւարեանը անցնում է հարցի գործնականին։ Գործը գլուխ բերելու համար նա առաջարկում է հանգանակութիւն բանալ հայաբնակ բոլոր վայրերում անդամավճարների կամ նուիրատուութիւնների միջոցով, յանձնարարել Էջմիածնում գտնվող պատգամաւորներին իրանց տեղերում կազմել յանձնաժողովներ և գործի անցնել։ Դրա համար նա ճանաչում է մի կենտրոնական մարմին, բաղկացած տեղականից, Պոլսի և Երուսաղէմի պատրիարքներից, բոլոր տեղերի ազգային հաստատութիւնների ներկայացուցիչներից, ճեմարանի և թեմական դպրոցների տեսուչներից, միևնոյն ժամանակ ներկայ ժողովի մէջ ընտրված պատգամաւորներից։

Ֆոնդը մնում է անձեռնմխելի բանկային մի որևէ հաստատութեան մէջ, և գործադրվում են միայն տոկոսները։ Ուստի եզրափակում է իր ասելիքը, առաջարկելով ընտրել մի կենտրոնական մարմին, որը լիազօրութիւն ունենայ խելոյն գործել։

Նախագահը առարկում է. «Ներկայ հարցի վերաբերմամբ մենք այդպիսի լիազօրութիւն չունենք»։

Այդ առիթով սկսվում են վիճաբանութիւններ, որից յետոյ Ն. Սաթունեան և ժողովի նախագահ Ս. Տէր-Խաչատրեան դնում են նոր առաջարկ, այն է՝ որ այդ մարմինը լինի խորհրդակցական և ժամանակաւոր, մինչև որ տեղական յանձնաժողովները կը կազմվեն։

Նախագահը դնում է քուէարկութեան՝ ժողովի որոշումները իրագործելու համար առանձին մարմին ստեղծելու առաջարկը, որը ընդունվում է միաձայն։

Այդ միջոցին հրաւիրում են պատգամաւորներին ճաշելու. մի քանի հոգի դուրս են գնում, բայց միւսները խնդրում են յետաձգել մի ժամով ճաշը և շարունակում են ժողովը, մինչև որ վերջնականապէս լուծեն ֆոնդի խնդիրը և քուէարկեն միւս առաջարկները։

Զաւարեանը իր առաջարկած ձևակերպութեան մէջ մտցնում է նոր փոփոխութիւն, որի հիման վրա կենտրոնական մարմինը այլ ևս գործադիր իրաւունքներ չունի. նրան կը յանձնարարվի միայն կազմել յանձնաժողովներ զանազան վայրերում։

Վռամեանը լրացնում է այդ առաջարկը աւելացնելով. «Մարմինը կոչեր կը հրատարակէ, կը կազմէ մասնաճիւղեր, դրամներ կը հանգանակէ և կաշխատէ նպաստել ֆոնդի տարածմանը ժողովրդի լայն խաւերում»։

Որոշվում է, որ յանձնաժողովը Զատկի տօներին հաւաքվի Էջմիածին խորհրդակցելու ֆոնդի իրագործման մասին, որին կը ժամանակցեն կազմված մասնաճիւղերի ներկայացուցիչները ևս։

Որոշում են նոյնպէս, որ այդ կենտրոնական մարմնի կամ յանձնաժողովի դիւանը և գանձապահութիւնը գտնվի Թիֆլիսում, միևնոյն ժամանակ տրվի մանրամասն տեղեկագիր ֆոնդի դրութեան մասին։

Այնուհետև անցնում են մարմնի կազմի ընտրութեան, որի համար վճռվում է 10 անդամ ընտրել։ Մի այդպիսի խոշոր գործի, ինչպիսին հայրիկեան ֆոնդն է, կենտրոնական մարմնի ընտրութիւնը կատարվում է չափազանց մազալու ձևով և անավարի. տալիս են ոչ միայն ներկայ եղողների, այլ և բացակայողների անունները, ոչ թէ կանոնաւոր գաղտնի քուէարկութեամբ, այլ այնպէս, ինչպէս սովորաբար անում են յետ ընկած գիւղերում՝ թելով այս-ինչ կամ այն-ինչ մարդու անունը։

Ընտրվեցին՝ Ս. Զաւարեան, Ա. Ահարոնեան, Մելիք-Ազարեան, Ս. Յարութիւնեան, բժ. Մուրադեան, Յ. Խունունց, Արշ. Մի[illegible]լօվ (Թիֆլիսից), Հ. Գեանջեցեան, Քաջազնունի և տ. Սարգսեան (Բագուից), Ադոնց (Պետերբ.), տ. Քանանեան և Յ. Ժամհարեան (Մոսկվա), Կ. Կամսարական, Տ. Աֆրիկեան և Լ. Մուշեղեան (Երևան), Գ. Զուբար (Նոր Նախիջ.), Ն. Սաթունեան (Եկատերինօդար), Ջիբ. Բուդաղեան, դոկտոր Փաշայեան (Պարսկաստան)։

Մի քանիսը հարց բարձրացրին բացակայ եղողների անունները ջնջելու համար. խօսվեց նաև Մելիք-Ազարեանի մասին, որի նկատմամբ Զաւարեանը յայտնեց, որ նա անհրաժեշտ մարդ է, իբրև լաւ գանձապահ, իսկ Սամ. Յարութիւնեանի վերաբերմամբ մի քանի հոգի ասացին, որ նա նախորդ ժողովում արդէն յայտնել է, որ համաձայն է ժողովի բոլոր որոշումներին, ուստի և չի հրաժարվի։ Այդպիսով 10-ի փոխարէն ընտրվեց երկու տասը, իսկ թէ այդ տասից որո՞նք պիտի լինեն ֆոնդի կենտրոնական մարմնի անդամներ և որո՞նք՝ փոխանդամներ, երևի կորոշվի մի ուրիշ սահմանափակ ժողովում տնավարի ընտրութեամբ։

Այդ է բազմաշխատ ժողովի ամբողջ գործունէութիւնը։ Զաւարեանը ու իր ընկերութիւնը ցնծութեան մէջ էին իբր թէ աջողութեան համար։ Հայրիկեան ֆոնդը, ինչպէս ասացի, արդէն սկզբունքով ընդունվել էր պատգամաւորական ընդհանուր ժողովում, որին ներկայ էին 80-ից աւելի պատգամաւորներ, ուստի բոլորովին անտեղի էին այն ակնարկները, թէ ուզում են թաղել ֆոնդը, իսկ եթէ ժողովը քայքայվեց, ոչ մի եզրակացութեան չը հանգաւ, այդ ոչ թէ նրա համար, որ ուզում էին թաղել հայրիկեան ֆոնդը, ինչպէս Զաւարեանն էր ջղայնաբար կրկնում 2 օր շարունակ, այլ որովհետև Զաւարեանը անպատճառ ուզում էր ընդունել տալ ֆոնդի գործադրութեան մասին արած իր առաջարկները, այն է ուսուցչանոցներ հիմնելու խնդիրը, և խանգարեց։ Որ նրա այդ հրամայողական յանկութիւնը հնչում էր չափազանց տարօրինակ, երևում էր հենց նրանից, որ իւրայինների շրջանում նրա այդպիսի վերաբերմունքը դժգոհութեան բացականչութիւնների տեղիք էր տալիս։ Թւում էր, որ նրա անչափ եռանդը թելադրվում էր այլ ձգտումների շահագրգռութիւնից, որ նա մի փոքր դուրս էր գալիս անկեղծութեան սահմաններից։ Տեսնելով այդ՝ ակամայից մարդ պիտի գար այն եզրակացութեան, որ Հայրիկի անունը յաւերժացնելու գործի հետ ուզում էր նա շաղկապել մի բոլորովին ուրիշ դիտաւորութիւն։ Ուրիշ ենթադրութիւն անկարելի էր անել, տեսնելով այնպիսի ջղոտութիւն, անհանգստութիւն ու հրամայողական շեշտ դէպի ֆոնդի նպատակների իրագործումը պարոնի կողմից։ Մի բան անբացատրելի էր՝ թէ ինչու նա շարունակ իբրև փաստ ակնարկում էր, որ ուզում են թաղել ֆոնդի հարցը, և դա ասում էր այն ժամանակ, երբ, կրկնում եմ, ֆոնդի հարցը վաղուց արդէն ընդունված էր. բնական է կարծել, որ նա երևակայում էր կամ երկիւղ էր կրում, թէ ուզում են թաղել իր առաջարկը ֆոնդի գործադրութեան մասին։

Դա, ի հարկէ, այլ խնդիր է. հարկաւոր էր պատէ-պատ չընկնել, այլ պարզ ու անկեղծ լինել։

Վերջապէս յոգնած ու քաղցած պատգամաւորները խելոյն շտապեցին ճաշելու։ Ճաշից յետոյ վերադարձան նորից վեհարան և սկսեցին շարունակել թերի մնացած գործը։ Հրապարակ բերվեց ճեմարանի խնդիրը։ Ժողովականները, մօտ 15—20 հոգի, լսելով ճեմարանի տեսուչ պ. Մ. Բերբերեանի տուած տեղեկութիւնները ճեմարանի անապահով վիճակի մասին, որ դրամական միջոցների բացակայութեան շնորհիւ ենթակայ է փակվելու վտանգին, մի բանաձևով ցանկութիւն յայտնեցին, որպէսզի ճեմարանի դրամական աղբիւրները զատվեն վանքի եկամուտներից և որ վերջինս ամենևին չը գործադրէ իր պէտքերի համար ճեմարանի անունով ստացվող եկամուտները։ Միևնոյն ժամանակ բարոյական պարտք դնել ճեմարանի տեսչի վրա, որ նա ուսուցչական-մանկավարժական ժողովի հետ միասին մանրամասն տեղեկագիր կազմէ ճեմարանի դրութեան մասին և տպագրէ ի գիտութիւն հասարակութեան։ Տեսչի բացատրութիւնից երևաց, որ նա արդէն կազմել է այդ տեղեկագիրը և պիտի ներկայացնէ տեղապահ սրբազանին. խոստացաւ նաև տալ տպագրելու։

Իրանց վրա դրված այդ պարտքն էլ կատարելուց յետոյ, ժողովականները, ընտրելով պատգամաւորներից մի քանիսին և ուղարկելով սրբազանի մօտ զեկուցանելու, հեռացան Էջմիածնից հաշիւ տալու իրանց ուղարկողներին։

Լ. Դանիէլեան

Կ. Կ. ԱՐՍԵՆԻԵՎ

Այսօր, նոյեմբերի 15-ին, Պետերբուրգում տօնվում է Կոնստանտին Կոն. Արսենիևի գրական 50-ամեակը։ «Մշակը» ժամանակին տուել է մի յօդուած («Ազատամտութեան քաջ զինուորը» № 40, 1907 թ., Պետրոս Զաքարեանի), որի մէջ բնորոշված էր յարգելի յոբելեարի գրական դէմքը։ Այժմ պատեհ ենք համարում տալ ընթերցողներին յոբելեարի կենսագրութիւնը, քաղելով այն Գրանատի «Էնցիկլոպեդիայից» (հ. I եր. 292—293)։

Կ. Կ. Արսենիևը ծնվել է Պետերբուրգում 1837 թւի յունվարի 24-ին։ Սկզբնական կրթութիւնը նա ստացել է տանը,—նրա հայրը Պ.-ի յայտնի պրոֆեսորն էր, որին կառավարութիւնը ամբիոնից հեռացրեց 1821 թւին,—ապա մասնաւոր պանսիոնում և 1849 թւին մտել է «Իրաւագիտութեան դպրոցը», որը վերջացրեց 1855 թ.։ Առաջին տարիները, ուսումը վերջացնելուց յետոյ, նա մտաւ ծառայութեան և 1857 թւին սկսեց իր գրական աշխատանքները «Эконом. указатель» թերթում, որից յետոյ ձեռնարկեց մի շարք յօդուածների, գլխաւորապէս պատմական բնոյթով (1858—61 թ.)։ 1859 և 1860 թ. խմբագրին օգնական էր արդարադատութեան մինիստրութեան ամսագրին։ 1862 թւին նա դարձաւ «Отеч. Зап.»-ի մշտական աշխատակից. գրում էր արտաքին տեսութիւնը և անգլիական սահմանադրութեան մասին։ Միաժամանակ մասնակցում էր յայտնի Պ. Լ. Լավրովի «Էնցիկլոպեդիական» բառարանին և «Вѣкъ» ամսագրին, որի խմբագիր էր՝ այժմ կենդանի՝ բանաստեղծ-հրապարակախօս Պ. Ի. Վէյնբերգը. ամսագիրը տանվում էր ընկերական հիմունքների վրա։ 1862 թւին նա իր վրա վերցրեց Վալ. Կորշի «СПБ. Вѣд.» լրագրի արտաքին բաժինը, և այդ պատճառով թողեց պետական ծառայութիւնը և «Отеч. Зап.»-ի աշխատակցութիւնը։ 1864 թւին նա մի տարով գնաց արտասահման և Բօննայում լսում էր դասախօսութիւններ՝ պատմութիւնից, փիլիսոփայութիւնից և քաղաքատնտեսութիւնից։ 1866 թւին մտաւ երդուեալ-հաւատարմատարների շարքը և 1867 թւին ընտրվեց Պետերբուրգի շրջանի երդուեալ-հաւատարմատարների խորհրդի նախագահ։ Ադվոկատութեան ասպարէզում նա շուտով բռնեց ամենանշանաւոր տեղը, որպէս նուրբ իրաւագէտ, գերազանց հռետոր և որպէս չափազանց բծախնդիր պաշտպան։ Այդ ժամանակ նա մասնակցում էր և մամուլում, գլխաւորապէս նոր հիմնված «Вѣст. Евр.» ամսագրին, պատմական և հասարակական-իրաւագիտական խնդիրների վերաբերեալ յօդուածներով։ 1874—1881 թւերը նա կրկին մտաւ պետական ծառայութեան՝ պատասխանատու պաշտօններում, մասնակցեց Սամարայի և Սարատովի նահանգների սենատորական քննութեան. նրան էր յանձնված տարրական ուսումնարանների և գեմստվօների քննութիւնը։ Սկսած 1880 թւից նա տանում է «Вѣст. Евр.» ամսագրի մշտական բաժինները՝ ներքին տեսութիւնը և հասարակական քրոնիկօնը, ընդմիշտ թողնելով ծառայութիւնը և ամբողջովին նուիրելով իրան գրականութեան։ Սկսած 1880 թւից նա բազմիցս ընտրվել է գեմստվօյեան ինքնավարութեան զանազան պաշտօնների մէջ։

Իր գրական և հասարակական գործունէութեան մէջ Կ. Կ. Արսենիևը միշտ ձգտել է միանալ կենդանի կեանքի պահանջներին, դաւանելով ձախակողմեան առաջադիմականների սկզբունքները։ Իր հրապարակախօսական գրուածքներում նա անշեղ պաշտպան էր քաղաքային և գեմստվօյի ինքնավարութեան՝ լայն-ժողովրդական հիմունքների վրա դրած, համալսարանական ինքնավարութեան, դատարանի անկախութեան։

Կ. Կ. Արսենիևի գրական-քննադատական աշխատանքները աւելի թոյլ են հրապարակախօսականներից և գիտնական հետազօտութիւններից։ Այդ աշխատանքներում բացակայում են լայն ընդհանրացումներ և նա միշտ մնում է շատ բարեխիղճ զեկուցանող։ Գեղագիտական նրա սկզբունքներն են՝ ձևի և բովանդակութեան ներդաշնակութիւնը, գրական գրուածքի օրգանական կապը մտքի և պատկերների միջև։

Կ. Կ. Արսենիևի բազմաթիւ գրուածքներից շատ քչերն են լոյս տեսել առանձին գրքերով. նրանց մէջ են «Դատարանին մասնելու մասին», «Դատաստանական քննութիւնը», «Խղճի ազատութիւնը», «Օրէնսդրութիւնը մամուլին վերաբերեալ», երկու հատոր, «Քննական տեսութիւններ» (ռուս և օտարազգի հեղինակներ), շատ աջող մենագրութիւն Սալտիկով—Շչեդրինի մասին (յոբելեարի սիրած հեղինակը), նաև բազմաթիւ թարգմանութիւններ թէ անձամբ կատարած, թէ հրատարակած նրա խմբագրութեամբ, որոնց մէջ նշանաւոր է Մենիէի «Ֆրանսիական յեղափոխութեան» պատմութիւնը, որ թարգմանել է 1860-ական թւականներին և մինչև այժմ ունենում է նորանոր հրատարակութիւններ իբրև գերազանց ձեռնարկ։

Պետրոս Զաքարեանց

ՆԱՒԻ ԿՈՂՈՊՏՎԵԼԸ

Նոյեմբերի 9-ին «Кавказъ и Меркурій» ընկերութեան «Ցեսարևիչ Ալէքսանդր» նաւը դուրս է գալիս Բագուի նաւահանգստից՝ պօստային գծով Կրասնովոդսկ գնալու համար։

Գիշերվայ ժամը 12 և 15 րոպէին նաւում յանկարծ լսվում է հրացանաձգութիւն, որը աստիճանաբար ուժեղանում է։ Առաջին կրակոցներից յետոյ, երկրորդ կարգի օթեակից դուրս են գալիս մի քանի ճանապարհորդներ և միանում են կրակողներին։ Նշանակելով իրանց պահապաններին, անյայտ անձերը դադարեցնում են կրակը և նաւապետ Ս. Տրապոցկինից պահանջում են կանգնեցնել նաւի ընթացքը, ինչպէս և պահանջում են՝ մահվան սպառնալիքի տակ՝ բանալ այն սենեակը, ուր պօստն է զետեղված։

Նաւը կանգնեցնում են և խարիսխը ձգում. աւազակախումբը դիմում է պօստի սենեակը։

Պետական ծրարներում կային 60 հազար րուբլու արժեթղթեր, ինչպէս օրինակ մուրհակներ, փոխադրէն ընկալագրեր և տոկոսաբեր թղթեր, որոնց կողոպտիչները ձեռք չէն տալիս։

Մասնաւոր ծրարներում կար մօտ 4000 րուբլու պարսկական ղաան. նրանք վերցնում են այդ փողերը։

Ապա աւազակախումբը սկսում է պահանջել ճանապարհորդներից յանձնել իրանց մօտ գտնվող դրամները. ինչպէս ասում են, մի պարսիկ հրաժարվում է փող տալ, բայց նրան ծեծելով ստիպում են հնազանդվել պահանջին։

Ճանապարհորդներից վերցրած փողերի ընդհանուր գումարը մի քանի հազարների է հասնում։

Յարձակվողները բանում են բոլոր ծրարները՝ ինչպէս պետական, այնպէս և մասնաւոր, որոնցից վերցնում են բոլոր արժէքաւոր իրերը։

Այդ գործողութիւնից յետոյ աւազակախումբը, հրամայելով նաւում գտնվողներին տեղերից չը շարժվել, պահանջում է ծով իջեցնել երկու մակոյկներ և իրանց ափ հասցնել։

Նրանք ափ են իջնում Գօուսան հրուանդանի մօտերը, ուր և անյայտանում են։

«Ցեսարևիչ Ալէքսանդրը» վերադառնում է Բագու։

Ինչպէս հաղորդում են Բագուի լրագիրները, յարձակվողները եղել են 16 հոգի։

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ամսիս 11-ին, կիրակի երեկոյեան, Թիֆլիսի ժողովարանում տեղի ունեցաւ հայոց ներկայացում՝ դերասանուհիներ օր. Ադամեանի ու տիկ. Զաբելի և սիրողների մասնակցութեամբ։ Խաղացին Զուդերմանի «Յովհանեան կրակներ» 4 գործողութեամբ դրաման՝ Թիֆլիսի էժանագին գրադարանի օգտին։

Խաղն ընդհանրապէս միջակ անցաւ։ Դերակատարներից առանձնապէս աչքի էին ընկնում—դերասանուհիներ՝ օր Ադամեան (որդեգրուհի Մարիկկա) և տիկ. Զաբել (Նրա մայրը, մուրացիկ կին), իսկ սիրողներից՝ օր. Տուրինեան (կալուածատէր Ֆոգելրայտի աղջիկը), որը յետ չէր մնում դերասանուհիներից և մի քանի տեղերում այնքան բնական էր խաղում, որ մինչև իսկ գերազանցում էր նրանց, ապա պ. Ս. Եսայիբէգեան (ծերունի կալուածատէր Ֆոգելրայտ), որ լաւ էր սովորել և լաւ կատարեց դերը, միայն՝ ափսոս որ աւելի կայտառութիւն էր տալիս իր դերին, քան այդ պահանջվում էր, որպէս ծերունի, այսինքն՝ նա ծերունու նման ծանր պէտք է խօսէր և շարժուածքներ անէր, և վերջապէս պ. Տէր-Առաքելեան (Գաֆէլ), որ լաւ կատարեց պաստորի դերը. իսկ մնացածներն աշխատում էին ամբողջութիւնը պահպանել։

Այս պիէսն անհամեմատ աւելի լաւ կանցնէր դերասանների խաղով, քան թէ մեծ մասով սիրողների։ Չը գիտեմ այդ էր պատճառը, թէ մի այլ հանգամանք, բայց պէտք է ասեմ, որ պիէսի բովանդակութիւնն անորոշ և մութը մնաց հանդիսականներից շատերի համար։

Խ. Բաբայեան

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

Նիստ 1907 թ. սեպտեմբերի 27-ին։

Լսեցին մասնաժողովի անդամ-գործավարի զեկուցումը՝ 6000 րուբլի յատկացնելու Կովկասի գեմստվոյին գումարներից՝ տեղական տնայնագործական արդիւնաբերութեան կարիքների համար 1907 թ. ընթացքում։

Մայիսի 5-ին Փոխարքայի խորհուրդը լսելով ներկայացված խնդրագիրը՝ միացաւ նրա մէջ արտայայտված կարծիքներին և վերին աստիճանի ցանկալի համարեց օգնութեան հասնել Կովկասի տնայնագործական գործի զարգացմանը գումարներ յատկացնելով այդ նպատակի համար։ Բայց ի նկատ առնելով, որ տարվայ սկզբից արդէն անցել է հինգ ամիս, խորհուրդը հնարաւոր համարեց 1907 թ. գեմստվոյին գումարից 6000 րուբլի յատկացնել, հաշուելով 1907 թ. յունիսի 1-ից, այն պայմանով, որ տարվայ վերջը տնայնագործական մասնաժողովը հաշիւ տայ իր ծախսած գումարների մասին և որպէսզի շարժական արհեստանոցների գործողութեան շրջանի մէջ մտնեն նաև Ղուբայի գաւառը և հարաւային Դաղստանը։ Խորհրդի այս որոշումը այս տարվայ մայիսի 30-ին Կովկասի Փոխարքայի օգնականը հաստատեց։

Որոշեցին խնդրել Փոխարքայի դիւանատանը խորհրդի քննութեանն առաջարկել Նախկին գլխաւոր հրամանատարի յարուցած հարցը՝ աւելի ընդարձակ չափով օգնելու Կովկասի տնայնագործական արդիւնաբերութեան 1908 թ. եռեքամեայ գեմստվոյին նախահաշիւը քննելու ժամանակ։ Ընդ սմին միջնորդութիւն յարուցել, որ 1908 թւին ևս շարունակվի այն գումարների տալը, որոնցով մասնաժողովը պահում է հրահանգիչներ և արհեստանոցներ։

Լսեցին այն միջոցները, որոնցով մասնաժողովը ձեռնամուխ է եղել ինստրուկտորական (վարպետ) գործը կազմակերպելու համար։ Յուլիսի 1-ից հրաւիրվեցին իբրև ջուլհակ-վարպետներ Տ. Իվանով և Ե.

[illegible]

իսկ միւս ծխականները, որոնք կաթողիկոսի վերջին կոնդակով իրաւունք ունեն նոյնպէս մասնակցել ընտրութեան, առաջ են քշում Խուցեան սարկաւագի ընտրութիւնը: Ալիխանեանը աւարտել է ուսումը Ներսիսեան դպրոցում, իսկ Խուցեանը՝ Ներսիսեան դպրոցում և ճեմարանում:

Սակայն հանգուցեալ Խարազեանի ծխականները այլ կերպ են մտածում. Նրանք կարծում են, թէ քանի որ ծուխերը բաժանված են, ուստի միւս ծխականները իրաւունք չունեն մասնակցել ընտրութեան: Եւ այդ հիման վրա նրանք երկու անգամ դիմել են հեռագիրներով տեղապահ Գէորգ արքեպիսկոպոսին, խնդրելով որ Խարազեանի յաջորդի ընտրութեան մասնակցեն միայն նրա ծխականները և յայտնելով որ այլապէս նրանք չեն ընդունի ուրիշ որեւէ հովիւ բացի Ալիխանեանից:

Հետաքրքրական է, թէ՞ ինչ կարգադրութիւն կանի տեղապահը: Հարցը պրինցիպային է. միւս կողմից իրաւունք ունի՞ արդեօք տեղապահը փոխել կաթողիկոսի կարգադրութիւնը:

ԹԻՒՐՔԱՀԱՅ ՍՈՎԵԱԼՆԵՐԻ ՕԳՏԻՆ

Ստացանք Քարիլիից Կարապետ Բարազամեանից (Խրիմեան Հայրիկի յիշատակին) 3 ր.: Ուրեմն նախորդ ստացվածների հետ 1873 ր. 54 կ.:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Թիֆլիսի քաղաքային վարկի ընկերութեան հսկիչ մասնաժողովի որոշմամբ, Նոր-Բայազէտ քաղաքի և նրա գաւառի սովեալների համար յատկացված է 500 րուբլի:

— Ներքին գործերի մինիստրութիւնը, Կովկասի Փոխարքայի միջնորդութեան համաձայն, իբրև աւանս նրա տրամադրութեան տակ է դրել 50,000 րուբլի՝ տալու Դաղստանի շրջանի Գրա, Խուլիա և Խկէմ գիւղերին (4340 ր.) և Նոր-Բայազէտ քաղաքի և նրա գաւառի 10 գիւղերին, որոնք փչացել են կարկտից (45,660 ր.), այն պայմանով, որ յիշեալ քաղաքին և գիւղերին մատակարարական փոխատուութեան տալու ժամանակամիջոցը վեց ամսից չանցնի:

— Վերջին ժամանակներս երկաթուղիներով մեծ քանակութեամբ ալիւր է ներմուծվում Թիֆլիս Ռուսաստանի հարաւից և Հիւսիսային Կովկասից: Գոնէ այս հանգամանքը ազդեր ալիւրի գները իջեցնելու:

— Այսօր, երեկոյեան ժամը 6-ին, ժողովրդական համալսարանի հայկական բաժանմունքի մէջ (Յովնանեան դպրոց) Հ. Առաքելեան կը վերսկսէ իր դասախօսութիւնը Արևելքի հին պատմութեան և Հայաստանի մասին, որ ընդհատել էր անցեալ շաբաթ, Թիֆլիսից բացակայ լինելու պատճառով:

— Կովկասագիտական կուրսերում այսօր, ժամը 6-ին, կը կարդայ իր դասախօսութիւնը հայոց գրականութեան մասին Ս. Մալխասեանը:

— Թիֆլիսի քաղաքային տեխնիկ Զուրաբեանը քաղաքային վարչութեանն է ներկայացրել Զուբալովի անունով հիմնվելիք քաղաքային երեխաների հիւանդանոցի կառուցման վերջնական նախագիծը: Սանիտարական-բժշկական խորհուրդը, քննելով այդ նախագիծը, ընդունել է: Հիւանդանոցը ունենալու է 67 մահճակալ:

— Թիֆլիսի էլեկտրաքարշի անօնիմ ընկերութեան վագոններից 10-ը, քննվելուց յետոյ, երևացել են վերանորոգութեան կարօտ, որովհետև մի քանիսի արգելիչ շղթաներն են կտրված (тормоз), միւսների ներքին մասերը փչացած: Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը առաջարկել է ընկերութեան՝ անմիջապէս կարգի բերել վագոնները:

— Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը Վերայում Վարազիս-Խէվի կոչված ձորում կառուցանում է նոր կամուրջ, որ կաւարտվի $1^1/_2$ ամսից յետոյ:

— Կօջօրում այրվել է Գէնէի նախկին հիւրանոցը, որ պատկանում էր Իլ. Պարցումաձէին:

— Բօրչալուի գաւառում, քօչւորների վերադառնալուց յետոյ, մեծ չափերով երևացել է եղջիւրաւոր անասունների ժանտախտ: Մօտ օրերս յիշեալ գաւառն էր մեկնել նահանգական անասնաբուժական տեսուչ Տիմօֆէեվը՝ համաճարակի դէմ միջոցներ մշակելու համար: Երէկ, նոյեմբերի 14-ին, պ. Տիմօֆէեվը մեկնեց Ախալքալաքի գաւառը, ուրտեղից ժանտախտը անցել է Բօրչալուի գաւառը:

— Բաթումից «Кавказъ»-ին հեռագրում են, որ, ութ ժամվայ քննութիւնից յետոյ, Գագրիի գործի առիթով դատաստանական պալատը կայացրել է հետեւեալ որոշումները. չորսը դատապարտվեցին աքսորի 5—12 տարով, երկուսը՝ տաժանակիր աշխատանքների, 8-ը՝ բանտարկութեան 1 և աւելի պակաս տարով, մեկը՝ երկու ամսով, 4-ը՝ արդարացան:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Երեւան, 12 նոյեմբերի

Երեւանի հայ արհեստաւորները հանգուցեալ հայրապետի դագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն ամսիս 11-ին ներկայացրին 50 րուբլի, Նոր-Բայազէտի գաւառի սովեալներին ի նպաստ:

Այդ գումարը այսօր իսկ փոխադրեցի Նոր-Բայազէտի գործակալ և տեղական Նպաստամատոյց մասնաժողովի նախագահ Խորէն վարդապետի անունով, նուիրողների ցանկութեան համեմատ գործադրելու:

Յուսիկ արքեպ.

—

Բաթում, 7 նոյեմբերի

Նոյեմբերի 5-ին ուղարկեցինք ս. Էջմիածին կաթողիկոսական տեղապահ՝ Գէորգ արքեպիսկոպոս Սուրէնեանի անունով հետեւեալ հեռագիրը մի խումբ տիկինների կողմից:

«Մեր արցունքներով ցօղելով թարմ հողակոյտը պաշտելի Հայրիկի, որ վերականգնեց հոգևոր նուիրապետութեան մէջ մեր ծխական իրաւունքները, շտապում ենք յայտնելու, որ փոխանակ պսակի հաւաքված 78 րուբլին փոխադրում ենք «Մշակի» խմբագրութեանը Խրիմեանի անուան ֆոնդին տալու»:

Այս հեռագրից յետոյ միւս օրը նոր ցանկացողներ եւս միացան, որով գումարը հասաւ 113 ր. 60 կ., որից հեռագրի և փոխադրութեան ծախսը 3 ր. 06 կ. դուրս գալով մնացած 110 ր. 54 կ. դրամը ուղարկում ենք խմբագրութեանդ, խոնարհաբար խնդրելով, նախ՝ մտցնել այն ֆօնդի մէջ, որ ծրագրվում է նուիրել Խրիմեանի անուանը, և ապա՝ հաճիլ տպագրել «Մշակի» մէջ նուիրատու տիկինների անունը և ազգանունները *):

Յարգանքով առ ձեզ՝

Ն. Մելեան, Ա. Զուրայեան, Ն. Միհրանեան, Մ. Սիմէօնեան.

—

Գորիս, 3 նոյեմբերի

Հոկտեմբերի 30-ին, երբ՝ հոգեհանգստից յետոյ՝ հաւաքված էինք քաղաքիս յաջորդ Ընձակ վարդապետի մօտ, խորհրդակցելու որեւէ բարի գործով յաւերժացնելու Հայրիկի յիշատակը,—հասարակութեան ներկայութեամբ հայր Ընձակը, բացի դպրոցիս հօգաբարձութեանը յանձնած 25 րուբլուց, իմ տրամադրութեան տակ դրեց 15 րուբլի, հանգուցեալ կաթողիկոսի վրա իր կողմից պսակ դնելու փոխարէն յատկացնելու Նորշարուն չքաւոր աշակերտների տօնածառին, որի համար յայտնում եմ հայր-սուրբին իմ և սաներիս շնորհակալութիւնը:

Աւ.-ուս. Գորիսի հ. ուսումնարանի՝

Ն. Տէր-Գրիգորեան

—

Նոր-Նախիջեան, 6 նոյեմբերի

Այսօր, ամսիս 6-ին, կենտրոնից հեռու ընկած Նովօչերկասկ քաղաքի հայ հասարակութիւնը, ի յիշատակ հանգուցեալ հայրապետի, հոգեհանգիստ կատարեց: Բոլոր հայերի խանութները փակ էին: Ծաղկեպսակի փոխարէն՝ ուղարկում է նա խմբագրութեանդ՝ Թիւրքահայ սովեալների օգտին իր չնչին լուման՝ քսաներեք րուբլի (23 ր.), որ հանգանակվեց հոգեհանգստից յետոյ՝ ներկայ եղող հասարակութիւնից:

Պօղոս քահանայ Բէգելեանց

—

Գորիս, 3 նոյեմբերի

Ստացայ Մօսկվայից բժիշկ պ. Ս. Շահնազարեանից 10 օրինակ իր «1905 թւի օգոստոսի 1-ի ուկազը և ժամանակաւոր կանոնները» գրքից, յատկացնելու Ախալքալաքի գիւղական գրադարաններին, որի համար յայտնում եմ իմ շնորհակալութիւնս:

Խնդրում եմ ձեռնհաս անձանց օգնել, որովհետև ստացածներիս մասին հաշիւ եմ տալիս և գործը այնպէս դնում, որ ոչ միայն գրքերը չեն կորչում, այլ և տարէ-տարի աւելանում են:

Իմ հասցէն փոխված է: Նուէրները խնդրում եմ ուղարկել այս հասցէով՝ Герюсы. (Занг. уѣздъ) Смотрителю арм. учил. Нерсесу Теръ-Григорянъ.

Ն. Տէր-Գրիգորեան

*) Ծան. Խմբ.—Տեղի սղութեան պատճառով՝ խմբագրութիւնս, դժբաղդաբար, չէ կարող նուիրատուների անունացուցակը տպել:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
բատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.:
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային:
ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Ե. Կ. ԽՕԴՆԵՎԱ—$9^1/_2$—2 ժ. ատամի հիւ.
Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ծաղկահատ.:
Կ. Ի. ԳՋԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի:
Ց. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.:
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԱ—$1^1/_2$—2 ժ. մանկաբարձութեան:
Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—11—12 ժ. կանանց և մանկաբարձութեան:
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Ա. Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ—6—7 ժ. վիրաբուժ., վեներական, միզասեռ և մորթու հ.

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կոնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԱՆԴՐԿՈՎԿ. ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԻ
ՁՄԵՌԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆ
(Նշանակված են Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ➡
ԲԱԳՈՒ (Գանձակ, Եւլախ)

Արագ—գիշ. 12 ժ. 28 ր., Գանձակ—գիշ. 5 ժ. 42 ր., Եւլախ—առաւ. 7 ժ. 19 ր., Բագու—ցեր. 2 ժ. 43 ր.: Պօստ.—երեկ. 9 ժ. 41 ր., Գանձակ—գիշ. 4 ժ. 13 ր., Եւլախ—առ. 6 ժ. 27 ր., Բագու—ցեր. 5 ժ. 39 ր.: Մարդատար—ցեր. 7 ժ 53. ր., Գանձակ—ցեր. 2 ժ. 10 ր., Եւլախ—ցեր. 4 ժ. 21 ր., Բագու—գիշ. 1 ժ. 50 ր.:

ԲԱԹՈՒՄ (Գօրի, Միխայլօվօ, Ռիօն)
Մարդատար (№ 7).—առ. 10 ժ. 58 ր., Գօրի—ցեր. 1 ժ. 30 ր., Միխայլօվօ—ցեր. 2 ժ. 58 ր., Ռիօն—երեկ. 7 ժ. 21 ր., Բաթում—գիշ. 12 ժ. 10 ր.: Պօստ.—առ. 9 ժ. 15 ր., Գօրի—ցեր. 11 ժ. 49 ր., Միխայլօվօ—ցեր. 1 ժ. 19 ր., Ռիօն—երեկ. 5 ժ. 47 ր., Բաթում—գիշ. 10 ժ. 45 ր.: Մարդատար (№ 5)—գիշ. 11 ժ. 22 ր., Գօրի—գիշ. 1 ժ. 57 ր., Միխայլօվօ—գիշ. 3 ժ. 20 ր., Ռիօն—առ. 7 ժ. 41 ր., Բաթում—ցեր. 12 ժ. 27 ր.:

ԵՐԵՒԱՆ (Ալեքսանդրօպօլ)
Ապր.-մարդ.—ցեր. 3 ժ. 16 ր., Ալեքսանդրօպօլ—գիշ. 2 ժ. 30 ր., Երևան - Ուլուխ. առ. 8 ժ. 22 ր.: Պօստ.—գիշ. 1 ժ. 8 ր., Ալեքսանդրօպօլ—ցեր. 11 ժ. 53 ր., Երևան—Ուլուխ.—ցեր. 5 ժ. 35 ր., Նախիջևան—գիշ. 12 ժ. 32 ր., Ջուլֆա—գիշ. 2 ժ. 35 ր.:

ԲԱԳՈՒԻՑ (Պետերբուրգի ժամանակով)
Մարդատար—առ. 4 ժ. արագ.—ցեր. 4 ժ. 4 ր.: Պօստ.—ցեր. 11 ժ. 23 ր.:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ—Մարդ.—առ. 10 ժ. 38 ր.: Պօստ.—առ. 6 ժ. 49 ր.: Մարդատ.—ցեր. 5 ժ. 46 ր.:

ԵՐԵՒԱՆ-ՈՒԼՈՒԽԱՆԼՈՒԻՑ — Պօստ.—առ. 1 ժ. 58 ր.: Ապրանք.-մարդատար—գիշ. 1 ժ. 50 ր.:

ՋՈՒԼՖԱՅԻՑ—Պօստ. գիշ. 4 ժամին: Մարդ.-ապրանք.—ցեր. 3 ժ. 21 ր.:

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ — Պօստ.—7 ժամին: Մրդ.-ապրանք.—6 ժ. 58 ր.:

ԷԼԵՔՏՐԱՇԱՐԺ ՏՊԱՐԱՆ
„ԷԿՈՆՈՄԻԱ“
(ԱՒԱԳ ՄԱՀՏԵՍԻ-ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ և ՈՐԴ.)
Թիֆլիսում, Վանքի Մեծ փողոց, տուն Ներսիսեան դպրոցի, № 3—5.

Կատարում է արագ, ճիշտ և մաքուր—կարելի եղածին չափ աժան—հետեւեալ գործերը. տպարանական ամեն տեսակ պատուէրներ՝ ամենամեծերից մինչեւ ամենամանրերը, ամսաթերթերի, գրքերի, լրագիրների, տեղեկների, աֆիշաների, յայտարարութիւնների, այցետոմսերի և այլ տպագրութիւն:

Թուղթը բոլոր պատուէրների համար տրվում է գործարանական գներով:

Ընդունվում են նաև կազմարարական և գծելու պատուէրներ:

Դպրոցական հաստատութիւնների համար գործեր կատարվում են սովորական գներից 20% զիջումով:

Պատուէրներն ընդունվում են տպարանի գրասենեակում, նոյն տեղ, առաւօտեան 8 ժամից մինչեւ երեկոյեան 8 ժամը:

Օտար քաղաքներից խնդրում ենք դիմել հետեւեալ հասցէով. Тифлисъ, Большая Ванкская ул. д. Семинаріи № 3—5, въ типографію „Экономія“.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ
և վաճառվում են
„ԱՐԱՔՍ“
1908 թ.
ՊԱՏԻ ԵՒ ԾՈՑԻ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ
հետաքրքիր և հարուստ բովանդակութեամբ:
Գները՝ պատինը արժէ | 40 կ.
ծոցինը » | 20 կ.

Դիմել՝ Александрополь, типографія Саноянa. Թիֆլիսում պահեստը գտնվում է «Փարոս» գրախանութում Նիկ. Մատինեանի, Эрив. площадь. Գումարով գնողներին ձեռնտու պայմաններ:
(Ե. Հ. Կ.) 26—4

„Գուտտենբերգ“
գրավաճառանոցում վաճառվում են
ԱՏՐՊԵՏԻ
աշխատութիւններից

Պատկերներ.—Տասը Պատ. Թիւրքահայերի կեանքից . . . . 1 ր. — կ.
Վիշապի զաղտնիք.—Օսման. սահմանադ. երիտաս. կեանքից . 1 » — »
Ալմաստ.—Ա հատոր Թիւրքահայերի կեանքից . . . 1 » — »
Ջալալիր.—77—78 թ. Ռուս-Թիւրք. կռուից արկածներ . . 1 » — »
Վիպակներ.—Երկու վէպ. (Հարազատ և Աննկուն) Թիւրքահայերի կեանքից . . . 1 » — »
Բժժանքներ.—Երեք պատկեր. տաճկահայ յեղափ. կեանքից . 1 » — »
Կարելի՞ է սիրել—պատմ. վէպ 1 » — »
Ընտիր թղթի վրա սոյն ութ հատոր խուրաքանչիւր հատ. 2 ր.
Դիմակներ.—Երգիծական չորս արկած. . . . . — 50 կ.
Խեւ-կարապետ.—Թիւրք. կեանքից 1 » — »
Քօռ-Եղիկ » » — » 30 »
Շիւենց » » — » 30 »
Ժառանգներ » » — » 30 »
Բերսաւ-Առաքել » » — » 25 »
Թուլումբաշիներ » » — » 20 »
Նուշան.—Երեք արար. Թուրք. կեանքից . . 1 » — »
Սարրաֆ.—Հինգ » » » 30 » — »
Խիլաֆաթ.—Պատմ. տեսութիւն . . 30 » — »
Իմամաթ.—պատ. տես. շիիզմի մասին . . . 1 » — »
Հողատիրութիւնը Կովկասում » 10 »

Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գուտտենբերգ» գրավաճառ. Գ. Գալստեանին:
4—5

ԲԺԻՇԿ
Ս. Միխիթարեանց
Ընդունում է հիւանդներին. մասնագիտութիւն՝ սիֆիլիս, միզային, վեներական և մորթու հիւանդութիւններ. առաւօտեան 12—2 ժ., երեկ. 5—7 ժ., Սօլօլակ, Բեհբութեան փողոց № 33:
(ա. օ.) 47—100

ԲԺԻՇԿ
Գ. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
Ներքին եւ երեխայոց, առանձնապէս ստամոքսի եւ աղիքների հիւանդութիւններ:
Ընդունելութիւն ամեն օր | 12—1 ժ. առաւօտեան, 5—7 ժ. երեկոյեան
Միքայէլեան փողոց տ. Ճավճավաձէի № 36.
(ա.օ.) 36—100

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
Վերադարձաւ Կովկասի հանքային ջրերից և վերսկսեց ընդունելութիւնը ներքին և ջղային հիւանդների, առաւօտ. 9—12 ժ., երեկ. 5—7 ժամ:
Միքայէլեան փողոց, № 27:
(Ե. Հ. Շ. Կ.) 25—50

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
ՎԱՀԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ
Վերադարձել և վերսկսել է հիւանդների ընդունելութիւնը՝ քթի, բերանի և ականջի հիւանդութիւնների համար:
Առաւօտները — երկուշաբթի, չորեքշ. և ուրբաթ—11-ից մինչև 1 ժամը:
Երեկոները—ամեն օր—5-ից մինչև 7 ժ.:
Հասցէն՝ Вельяминовская ул. № 3.
(Հ. Կ. Ե.) 8—10

Լոյս տեսաւ
Ա. ՋԱՆՆԵԱՆԻ
ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ
ԳԻՆԸ 30 Կ.
Գրավաճառների մօտ: 6—10

ԵՂԲ. ԱՒՍԱՐԳԻՍՕՎՆԵՐԻ
ԱՅԳԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ
ծախում է պտղատու ծառեր՝ արտասահմանեան, ռուսական և կովկասեան տեսակների, շատ չափաւոր գներով: Հասցէն՝ ст. Скра, Зак. ж. дор. Бр. Авсаркисовымъ.
(Ե.Հ. Շ. 14—15

Անդրկասպեան երկրի Ղզլ-Արվատ քաղաքի
Հայ համայնքի համար
ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է
դպրոցաւարտ
Քահանայ կամ Քահանայացու
Արդիւնքը մօտաւորապէս 1000 ր.: Ցանկացողները թող դիմեն Աստրախանի հայոց վիճակային կոնսիստորիային կարևոր փաստաթղթերով: Խնդիրները կընդունվեն մինչեւ այս նոյեմբերի վերջը:
(Հ. Շ. Ե.) 4—4

Նոր լոյս տեսաւ եւ վաճառվում է
Կ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ
ՋՐԿԱՆՔԻ
ՅՈՅԶԵՐ
(Պատմուածքների և պատկերների ժողովածու) 214 երես, մաքուր թղթի վրա տպված,
ԳԻՆՆ Է 50 Կ.
Գլխաւոր պահեստը Թիֆլիս՝ «Գուտտենբերգ» գրավաճառանոցում և «Փարոս» քէօշկում: (Կ. Ե. Հ. Շ.) 3—4

ՄԱԼԱԿՈԴԵՐՄ

Կատարելագործութիւն է սապնագործական ճիւղում: Սա ունի խիստ աչքի ընկնող յատկութիւններ, որ մեր խորին համոզու- [illegible]

ԸՆԿ. ԲՐՈԿԱՐ ԵՒ ԸՆԿ.
(258243) 5—8

Электропечатня «ЭКОНОМІЯ» Авакъ Мугдусіакоповъ съ С-ми. Большая Ванкская ул. д. Семинаріи № 3.